

112466-34

**DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİN
1968 İLKOKUL PROGRAMINA YANSIMASI**

Muhittin OTLUCA
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir-1996

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

**ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM ANA BİLİM DALI**

**DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİN
1968 İLKOKUL PROGRAMINA
YANSIMASI**

Muhittin OTLUCA

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Danışman: Doç. Dr. Bekir ÖZER**

**ESKİŞEHİR
MART - 1996**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

DEĞERLENDİRME KURULU ÜYELERİ

(Adı ve Soyadı)

(İmza)

BAŞKAN :

ÜYE :

ÜYE :

ÜYE :

Tez'in Kabul Edildiği Tarih :

(Bu tezde açıklanan ve savunulan fikirlerden dolayı yalnız yazar sorumludur.)

551
551

ÖNSÖZ

İnsanlararası ilişkilerde özgürlüğü ve eşitliği temel alan demokrasi, bu özelliği ile diğer sistemlerden ayrılır. Demokrasinin yerleşmesi ve kalıcılığı ancak onun bir yaşam biçimine dönüşmesi ile mümkündür. Bunu sağlayacak olan da eğitimidir.

Günümüzde evrensel bir nitelik kazanmış olan demokratik değerlerin benimsetilmesinde ve yaşatılmasında eğitim kurumlarının rolü büyüktür. Eğitim kurumları, demokrasinin gereklerine uygun nitelik ve özelliklere sahip bireyler yetiştirmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğü yerine getirirken eğitim, bireylere belli davranışlar ve değerler kazandırarak onların topluma uyumunu sağlamaya ve eğitimde cinsiyet, ırk, din, dil, sosyal köken vb nedenlerle ortaya çıkan fırsat ve olanak eşitsizliğini giderek bireyleri ve toplumu demokratikleştirmeye çalışır.

Demokratik bir toplum düzeninin kurulması için her şeyden önce eğitim içeriğinin demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Eğitim içeriğinin demokratikleştirilmesinden, eğitim programlarının demokratik ilkeler doğrultusunda hazırlanması ve derslerin bu ilkelere uygun olarak düzenlenmesi anlaşılmaktadır. Eğitim sürecinde, program uygulayıcısı olarak öğretmen önemli bir etkidir. Öğretmen, sahip olduğu demokratik tutum ve özellikleri ile öğrencilerini etkiler. Öğretmen, demokratik tutum ve davranışlara sahipse, öğrenciler de onlara sahip olabilirler. Bir başka deyişle, öğrencinin davranışı, öğretmenin davranışının bir yansımasıdır. Böyle bir düşünce, demokratik ilkelerin eğitim programına ne ölçüde yansıdığı ve öğretmenlerin ne derecede demokratik tutuma sahip olduklarının araştırılması gereksinimini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çerçevede İlkokul Programı demokratikleşmeye katkısı yönünden irdelenmiş ve öğretmenlerin demokratik tutum düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak kimi önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde yardım ve desteğini gördüğüm birçok kişiye minnettarım. Öncelikle beni böyle bir araştırmaya yönlterek araştırma sürecinin her evresinde görüş ve önerileri ile rehberliğini esirgemeyen ve erişilmez sabrı ile hayranlığımı kazanan değerli hocam Doç. Dr. Bekir Özer'e ; veri toplama aracının hazırlanmasında, verilerin yorumlanmasında düşünce ve önerilerinden yararlandığım hocalarım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ural, Yrd. Doç Dr. Cengiz Akçay ve değerli arkadaşım Öğr. Grv. M. Aydın Başar'a; verilerin kodlanarak bilgisayara yüklenmesinde yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Öğr.Grv. Enver Yolcu'ya; istatistik çözümlenmelerde yardım ve desteğini gördüğüm hocam Yrd. Doç. Dr. Zeki Yıldız'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, araştırma özetinin İngilizce'ye çevirisinde yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail Sandıkçioğlu'na teşekkür eder rahmetle anarım. Son olarak, çalışmalarına her zaman destek olan eşim Mebrure ve biricik kızım Funda'ya içten teşekkür ederim.

Çanakkale, 1996

Muhittin OTLUCA

YAZAR

Yüksek Lisans Dalı
Eğitim Bilimleri (Eğitim Programları ve Öğretim)

Özgeçmiş

- 1951..... Ankara-Polatlı'da doğdu.
- 1971 Ankara Erkek İlköğretmen Okulu'nu bitirdi.
- 1971-1984 İçel ve Ankara İllerinde İlkokul Öğretmenliği yaptı.
- 1985 Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi, Teftiş ve Planlaması Anabilim dalından mezun oldu.
- 1985 Trakya Üniversitesi, Çanakkale Eğitim Yüksekokulunda Öğretim Görevlisi
- 1989 Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde Öğretim Görevlisi.
- 1994 Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim, Anabilim dalında Yüksek Lisans'a başladı.

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı, demokratik eğitim ilkelerinin 1968 İlkokul Programına ne ölçüde yansıdığını ve ilkokullarda yeterince uygulanıp uygulanmadığını saptamaktır.

Bu amacı gerçekleştirmek için ilkokul programı bütün boyutlarıyla (amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreci, ders dışı etkinlikler, değerlendirme) irdelenmiş ve öğretmenlerin bu ilkeleri sınıfta uygulama düzeyleri belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin demokratik tutumlarında cinsiyet, ünvan ve mesleki kıdemlerinin ne ölçüde etkili olduğu araştırılmıştır.

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından literatür taraması yapılarak ve uzman kanısı alınarak hazırlanan demokratik tutum ölçeğine faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin güvenilirliği test edilerek evrendeki tüm ilkokullarda çalışan 135 öğretmene uygulanmıştır.

Demokratik tutum ölçeği aracılığı ile elde edilen veriler frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, varyans analizi ve t- testi teknikleriyle çözümlenmiştir.

Demokratik eğitim ilkelerinin programın bütün boyutlarında yer aldığı ve öğretmenlerin bu ilkeleri uygulamada benzeşim içinde oldukları gözlenmiştir. Yapılan karşılaştırmalarda öğretmenlerin demokratik tutumlarında cinsiyet, ünvan ve hizmet yılı değişkenleri yönünden bir farklılaşma görülmemiştir.

SUMMARY

The general aim of this research was to ascertain to what extent the democratic education principles of the 1968 Elementary School Programme were reflected in the curriculums of the elementary schools in the province of Çanakkale and whether they were being adequately implemented.

To discover this, all aspects of the elementary school programmes were examined closely, including aims, content, learning-teaching process, extra-curricular activities and examinations, and the teachers' degree of application of these principles was determined to what extent the teacher's position, seniority and sex affected their democratic attitudes was also investigated.

This research was conducted using the Survey Technique. After consulting the literature on this subject and taking the opinions of experts in the field, an analysis factor was applied to a Democratic Attitude Scale which had been prepared and after being tested for accuracy a survey was carried out among all the 135 Elementary School teachers in the area.

The data which was obtained by means of the Democratic Attitude Scale was analysed using variance analysis and t-test techniques to determine frequency, percentage, mean and standard deviation.

In this way, the space given to democratic education principles in all aspects of the school programmes and how closely these were applied by the teachers was observed and evaluated. In comparing the results it was found that there was no variation in the democratic attitudes of the teachers accounted for by differences in position, sex or years of service.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	xii
BİRİNCİ BÖLÜM : GİRİŞ	1
Demokrasi Eğitimi	3
Demokratik Eğitim	4
Demokrasi Eğitim Yasal Çerçevesi	7
1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	8
Milli Eğitim Temel Kanunu	8
İlköğretim ve Eğitim Kanunu	9
M.E.B. İlköğretim Kurumları Yönetmeliği	10
İlkokul, Ortaokul, Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği	10
IV. Milli Eğitim Şûrası	11
Eğitim Programı ve Demokrasi Eğitimi	11
Problem	14
Araştırmanın Amacı	17
Araştırmanın Önemi	18
Sınırlılıklar	19
Tanımlar	20
İKİNCİ BÖLÜM : İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : YÖNTEM	29
Araştırma Modeli	29
Evren ve Örneklem	29
Veriler ve Toplanması	31
Veriler Analizi ve Yorumlanması	33
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : BULGULAR VE YORUMLARI	35
Demokratik Eğitim İlkelerinin 1968 İlkokul Programına Yansıması	35
Amaçlar	35
İlkeler	40
İçerik	41

Hayat Bilgisi Dersi İçeriği ve Demokrasi Eğitimi	42
Sosyal Bilgiler Dersi İçeriği ve Demokrasi Eğitimi	43
Öğretme-Öğrenme Süreci	44
Ders Dışı Etkinlikler	45
Değerlendirme	46
ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİ	47
Öğretmenlerin Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi	49
Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi	49
Öğretmenlerin Görevlerine Göre Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi	51
Öğretmenlerin Hizmet Yıllarına Göre Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi	53
BEŞİNCİ BÖLÜM : ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER	55
Özet	55
Yargı.....	58
Öneriler	59
EKLER	61
EK 1- ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYİNİ BELİRLEME ARACI	62
EK 2- ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYİNİ BELİRLEME ARACININ MADDE FAKTÖR YÜKLERİ	66
EK 3- ARAŞTIRMA İZİNİ DİLEKÇESİ	68
EK 4- VALİLİK OLURU	69
EK 5- ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİ	70
KAYNAKÇA	72

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
1. EVRENDEKİ ÖĞRETMENLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI	30
2. EVRENDEKİ ÖĞRETMENLERİN GÖREVLERİNE GÖRE DAĞILIMI	30
3. EVRENDEKİ ÖĞRETMENLERİN HİZMET YILLARINA GÖRE DAĞILIMI	31
4. ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYİ	47
5. ÖĞRETMENLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYİ	49
6. ÖĞRETMENLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI	50
7. ÖĞRETMENLERİN GÖREVLERİNE GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİ	51
8. ÖĞRETMENLERİN GÖREVLERİNE GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI	52
9. ÖĞRETMENLERİN HİZMET YILLARINA GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİ	53
10. ÖĞRETMENLERİN HİZMET YILLARINA GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI	54

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Demokrasi, Eski Yunan'dan günümüze kadar çok farklı biçimlerde tanımlanmış ve algılanmış bir kavramdır. Saydam bir sözcüktür. Başka bir deyişle, sözcüğün anlamı, dildeki ilk anlamına kolaylıkla bağlanabilmektedir. Sözcük anlamına göre demokrasi; “ *halk iktidarı* ”, iktidarın halka ait olması demektir (Sartori, 1993, s. 8). Çoğunlukla, özgürlükle eş anlamda kullanılan demokrasi, özgürlüğün kurumsallaşmasıdır (Türk Demokrasi Vakfı, 1992, s. 9). John Dewey (1955, s. 100) demokrasiyi, bir hükümet biçiminden çok, bir beraber yaşama modeli ve paylaşılmış deneyimler birikimi olarak açıklamıştır. Demokrasi, daha çok, birtakım belli manevî, ahlâki, toplumsal kavramlara ve değerlere dayanan bir düşünce, eylem ve değerlendirme sistemidir (Oğuzkan, 1980, s. 13).

Demokrasi kavramı, genellikle eksik ve eksik olduğu için de yanlış olarak “*çoğunluk yönetimi*” biçiminde tanımlanmaktadır. Demokrasi, varolan yönetimle ülke sorunlarının çözümleri hakkında aynı düşünceyi paylaşmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Böyle bir anlayışın temelinde yatan öge, hiç kuşkusuz, bireyin temel hak ve özgürlükleridir (Kongar, 1983, s. 13). Yalnız sayı çokluğuna dayalı bir yönetim, çoğunluğun azınlığa hükmetmesi olur ki, bu demokrasi olmaz. Demokrasi, azınlıkta kalanların da görüşlerinin dinlendiği, haklarının gözetildiği, niteliğin sayıya feda edilmediği, tartışma, uzlaşma, anlaşma, inandırma yöntemlerinin kullanıldığı bir yönetim biçimidir (Cangelossi, 1988).

Demokrasinin salt bir yönetim biçimi olarak algılanması ve tanımlanması da yanlıştır. Demokrasi sadece bir hükümet biçimi değil, aynı zamanda bir yaşayış felsefesi ve yaşayış şeklidir (Büyükkaragöz, 1990, s.7). Demokratik yaşayış ve felsefenin temelinde, birey olarak insan onuruna saygı gösterme ve insan kişiliğinin değerine inanma yatmaktadır (Ertürk, 1986, s. 170). Oliva'nın (1988, s. 73) Frymier ve Hawn'dan alarak belirttiği gibi, demokrasinin esası şu varsayıma dayanmaktadır: Bir değişiklikten şu ya da bu şekilde etkilenecek olanlar, o değişikliğin sonuçta ne gibi bir değişiklik olacağı konusunda söz sahibi olmalıdırlar. Demokraside katılım söz konusudur. Karar alma mekanizmasına insanların katılımını sağlama yolunda düşünce üretilmesi zor ve zaman alıcı bir iştir; ancak, kararlar demokratik bir şekilde ve kararlı değişiklikler yalnızca böyle bir katılıma bağlı olarak ortaya çıkabilir.

Birtakım manevî ve ahlâki değerlere dayanan ve aynı zamanda da toplumsal bir süreç olan demokrasi, bir topluluğun, bir çevre halkının veya geniş ölçüde bir toplumun toplumsal, politik ve ekonomik sorunlarını çözmeye bireylerin birlikte düşünmesini ve topluca harekete geçmesini ister. Birlikte düşünme, planlama ve çalışma, demokratik yaşamın en çok göze çarpan özellikleridir (Oğuzkan, 1980, s. 15).

Her yönetim biçimi kendisini yaşatacak bireyler yetiştirmeyi hedefler. Anayasasında, yasalarında, eğitim amaçlarında ve ilkelerinde demokrasiyi amaçlamış demokratik düzenin insanları, fizikî sosyal ve kültürel çevrelerini algılama, yorumlama ve tepkide bulunma davranışları bakımından uygulama düzeyinde demokrat değilse, o toplumda demokratik düzenin devam etmesi olanaklı değildir (Bilgen, 1994, s. 2). Demokratik düzenin sağlanabilmesi için de demokrasi eğitimi temel koşuldur. Demokrasi eğitimi bireyleri, insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan ve savunan "etkin yurttaşlar" haline getirmeyi hedefler. Bu hedefin gerçekleşmesinde eğitim kurumları, özellikle de ilköğretim büyük bir işgörüye sahiptir ve devlet, temel insan hak ve

özgürlüklerini yurttaşlarına öğretmek ve tanıtmakla, gerekli önlemleri almakla yükümlüdür (Gülmez, 1994, s. 7).

Demokrasi Eğitimi

Demokrasinin yerleşmesi, ancak onun bir yaşayış biçimi olarak benimsenmesi ve yaşatılması ile mümkündür. Demokrasiyi yaşatacak olan da eğitimidir. Eğitim, toplum içerisinde ve toplumla birlikte varolabilen bir kurumdur. Eğitim, sosyal olayları etkilemekte, onlardan da etkilenmektedir. Toplumun eğitimden beklentileri bulunmaktadır. Bu beklentiler, eğitim kurumlarının hem formal yanına hem de entellektüel boyutuna *-eğitim programları ve içerik aracılığıyla-* sinmiş durumdadırlar (Çiğdem, 1989, s. 68).

Eğitim, demokraside herkese hizmet eder. Demokratik bir toplumda eğitim herkese açık olmalıdır; her bireyin kapasitesine ve ideallerine göre gelişmesi sağlanarak demokrasinin canlılığı ve devamı gerçekleştirilmelidir.

Eğitim, demokratik idealleri de geliştiren bir araçtır. Okul kanalıyla eğitimin geliştirmeye çalıştığı idealler; beden, ırk, din, ekonomik, sosyal hiçbir ayrılık gütmeyen her bireyin değerine derin bir saygıyı ve fırsat eşitliğini içerir (Kısakürek, 1972, s. 224).

Eğitim demokrasinin yaşamasında en önemli etkenlerden biri olduğu kadar, demokratik düşünce ve uygulamalar da eğitimin gelişmesinde önem taşımaktadır.

Eğitimin bellibaşlı hedeflerinden birisi, insan kişiliğini tam anlamıyla geliştirmek ve insan haklarına, özgürlüklere, demokrasiye saygıyı öğretmek olarak görülmektedir (Bucak, 1993, s. 23). Demokraside eğitim olgusunun genel ilkelerini Tezcan (1994, s. 94) aşağıdaki şekilde sıralamaktadır:

- a. Halk kendilerini yönetecek kişileri seçtiği için bu konuda sorumlu olarak eğitilmelidir.

- b. Eğitim yoluyla herkes, kendi yeteneklerini sonuna kadar geliştirmeyi beklemelidir.
- c. İnsanlar özgür olmak için eğitilmelidir.
- d. Eğitim, açıkfikirliliği geliştirmelidir.
- e. Demokrasilerde eğitim, sağlıklı bir yaşama kadar verimli bir işbirliği alışkanlığı geliştirmelidir.
- f. Okul, demokratik uğraşılara bir ortam olmalıdır.
- g. Eğitim üzerindeki siyasal denetim asgari düzeyde olmalıdır.

Demokratik Eğitim

Demokratik eğitim; amacı, programları ve yöntemleri, demokrasinin dayandığı temel ilkelere göre belirlenen eğitimidir. Amacı; insan haklarını çiğneyenlere karşı, insan hakları içinde tanımlanan davranışlarla karşı koyabilen insanlar yetiştirmektir. İnsan hakları ve özgürlükleri konusunda bu duyarlılığın bireye kazandırılması demokratik eğitimin temel hedefidir (Bilgen, 1994, s.3). Demokratik eğitimin amaçlarını Akyol (1987, s. 30) şöyle belirtmektedir:

- a. Çocuğun, gencin ve yetişkinin toplumun sorumlu bir üyesi olması ve toplumuna başarılı uyumunun sağlanması,
- b. İnsanın şahsiyetinin, mevcut istidat ve yeteneklerinin son sınırına kadar geliştirilmesi,
- c. Demokrasinin ve kalkınmanın gerektirdiği yönde bilgi, beceri, davranış ve değer hükümlerinin kazandırılması.

Demokratik eğitim, özgürlüktür; özellikle düşünce özgürlüğüne büyük değer verir; karşıt görüşte olanların düşüncelerine saygı gösterir (Güçlüol, 1989, s. XVI).

Demokratik eğitimle geleneksel eğitimin karşılaştırılmasında elde edilen bulgular, demokratik eğitimin aşağıdaki özellikleri taşıdığını göstermektedir (Stiles, 1950):

Demokratik eğitim,

- a. Demokratik hayat için davranış, tutum ve anlayış örüntülerini geliştirir.
- b. Demokrasi içinde bir hayata hazırlar.
- c. Bireyleri başarılı bir hayata ulaştırmak için konu alanlarını uygulamalı bir şekilde kullanır.
- d. Öğrenmede, düşünme ve kalıcı davranış değişiklikleri yaratmayla ilgilenir.

- c. Öğrenme için toplum hayatında geçerli yaşantılar sağlar.
- f. Fertlerin çevreleriyle ilişkilerine yönelik deneysel etkileşim sağlar.
- g. Grup hedeflerine bilinçli katılım ve kendini denetleme alışkanlığı geliştirir.
- h. İşbirliği içinde birlikte çalışmaya yönelik bir tutumu esas alır.
- i. Öğrencilerin kendi gelişim ve öğrenmelerini yönlendirmelerine yarayacak çaba, yetenek ve yaratıcılık esastır.
- j. Öğrencilerin kendi hedeflerini gerçekleştirebilmelerini sağlayarak, kararlarını verebilmeleri için rehberlik yapılır.
- k. Bireysel farklılık ve yeteneklere göre değişik yaşantılar sağlar.
- l. Öğrenciyi, karar verme, planlama, kendini disipline etme, değerlendirme ve faaliyette uyumlu olmaya özendirir.
- m. İlgi ve isteklere göre öğrenmeye güdüler.
- n. Gençlerin yetişkin kültürün yanında, kendi kültürlerini de meydana getirme çabalarına yardım eder.

Yukarıdaki özellikler dikkate alındığında *özgürlük* ve *eşitlik* ilkelerinin demokratik eğitimin temeli olduğu, düşünce özgürlüğünü barındırmayan, fırsat eşitliği ilkesini benimsemeyen bir eğitim sisteminin hiç demokratik olmadığı ve demokrasinin yaşamasına da katkıda bulunamayacağı söylenebilir. İnsanlararası ilişkilerde özgürlüğü ve eşitliği esas alan demokrasi bu özellikleri ile diğer sistemlerden ayrılır. Birey bu özellikleri toplum içinde uygun yaşantılarla kazanabilir. Bireyleri demokratik esaslar içinde yetiştirmeyen toplumlarda demokratik ruhun filizlenip gelişmesi, demokrasinin köklenip kuvvetlenmesi ve yaygınlık kazanması düşünülemez (Alıcıgüzel, 1979, s. 86). Çünkü, eğitimin bireysel hedefi, bireyin yeteneklerini, kişiliğini geliştirmek ve ona iyi bir karakter kazandırmaktır. Eğitimin toplumsal hedefi ise, belli ortak değer ve davranışlar kazandırarak bireylerin topluma uyumunu sağlamak, eğitim hizmeti verilirken cinsiyet, ırk, din, dil, toplumsal köken vb nedenlerle ortaya çıkan fırsat ve imkan eşitsizliğini asgari düzeye indirmek ya da tümüyle gidermek, yani toplumu demokratikleştirmektir (Adem, 1995, s. 137).

Eğitimde demokrasinin en önemli koşulu, eğitim ilkelerinin ve hedeflerinin saptanmasında halkın büyük çoğunluğunun ihtiyaçlarının esas alınmasıdır. Demokrasinin canlanıp yaşamasının en önemli koşulu ise, yurttaşlara temel haklarının ve yurttaşlık görevlerinin öğretilmesi, ~~bütün örgün ve yaygın eğitim kurumlarında bunun temel görev olarak kabul görmesi ve bu görevin yerine getirilmesidir~~ (Öztürk, 1978, s. 99).

John Dewey'e göre (1955, s. 100) demokratik eğitimin görevi, çeşitli ortaklıkların etkileşimini sağlayarak sosyal grupların soyutlanmasını engellemektir. Özgür etkileşim ilkesine dayalı demokrasinin eğitim yoluyla kazandıracağı bilgiler ve beceriler de, birbirini izleyen ve pekiştiren deneyimler yoluyla bireysel kapasiteyi son yeterlik düzeyine getirebilir.

Eğitimde demokratikleşme, tüm yurttaşların düşünme biçimlerinde temel bir değişmeyi gerektirir (Açıkalın, 1994, s. 5). Bireyin kendini gerçekleştirebilmesi, ancak demokratik eğitim ortamlarında yaşamasıyla mümkün olabilir.

Eğitimde demokratlaşmadan ya da eğitimin demokratikleşmesinden somut olarak "eğitim hakkından yararlanmanın demokratikleştirilmesi, eğitim yönetiminin demokratikleştirilmesi, eğitim içeriğinin demokratikleştirilmesi" anlaşılmalıdır (Tanilli, 1992, s. 100). Fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilen eğitim hakkından yararlanmanın demokratikleştirilmesinde, herkese üyesi olduğu toplumsal, ekonomik ve coğrafi durum ile din ne olursa olsun, öğrenmede fırsat eşitliği sağlandığı takdirde, bireylere kendilerini gerçekleştirme fırsatları verilmiş olur (Altıntaş, 1991, s. 39). Demokrasinin temelinde bulunan insan haklarını sağlamak, eğitimin başlıca görevlerinden biri olduğu gibi, eğitimin temel ilkesi olan fırsat eşitliğini gerçekleştirmek de demokratik yönetimin başlıca sorumluluklarından (Bursalıoğlu, 1982, s. 313). Eğitim içeriğinin demokratikleştirilmesinde sözü edilen ise, programların, derslerin demokratik ilkelere uygun olarak düzenlenmesidir.

Demokratik toplumun değerlerine sahip bireyler, Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve ilkeleri doğrultusunda aşağıdaki nitelikleri taşımalıdır:

- . İnsan onuruna saygı gösterme
- . İnsan kişiliğinin değerlerine inanma
- . İnsan haklarına saygı duyma
- . Özgürlüklere inanma ve değer verme

- . Açıkfikirli olma
- . İşbirliği ilkesine bağlı olma
- . Grup hedeflerine bilinçli katılma, uyumlu olma
- . Kendini denetleme
- . Fırsat eşitliği ilkesini benimseme
- . Yurttaşlık temel hak ve sorumluluklarını bilme, yerine getirme
- . Sosyal gruplar arasındaki özgür etkilşesimin önemine inanma
- . Bağımsız düşünme
- . Bilimsel yöntemlerden yararlanma
- . Kararlılık ve esneklik ilkesini benimseme
- . Ortak kararlara saygı duyma ve uygulama
- . İnsanları dil, din, ırk, çevre özörlü vb. özelliklere göre gruplamama
- . Başkalarının haklarına saygı duyma
- . Sosyal değişmelere açık olma
- . Herkesin yasalar karşısında eşit haklara sahip olduğuna inanma
- . Ahlâkî değerleri benimseme
- . İnsan üstünlüğüne inanma
- . Bilimsel düşünme
- . Hoşgörölü olma
- . Üretken insan olma
- . Evrensel kültür içinde millî değerleri benimseme
- . Kültürel kimlik sahibi olma

Sıralanan bu nitelikler, ancak demokratik eğitim ile bireylere kazandırılabilir. Bu niteliklerin kazandırılmasında ise, öğretmene demokratik nitelikli bir içerikle hazırlanmış programlar kılavuzluk yapabilir.

Demokrasi Eğitiminin Yasal Çerçevesi

Türkiye'de demokrasi eğitiminin yasal dayanaklarını, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta olmak üzere 1739 sayılı Milli Eğitim Temel

Kanunu, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığı İlkokul, Ortaokul, Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği ile IV. Milli Eğitim Şurası kararlarının oluşturduğu söylenebilir.

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Demokrasi, başta Anayasa olmak üzere yasalarla güvence altına alınmıştır. 7 Kasım 1982 tarih ve 2709 No'lu **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**'nda, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına saygılı, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu (Md-2) , Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumanın devletin görevlerinden birisi ve amacı olduğu açıklanmaktadır (Md-5). Bunların yanısıra, herkesin dil, din, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep vb. nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu (Md-10) ve bireylerin vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip bulunduğu (Md-12) belirtilmektedir. Ayrıca, kimsenin eğitim öğretim hakkından yoksun bırakılamayacağı (Md-42) vurgulanmaktadır.

Milli Eğitim Temel Kanunu

14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı **Milli Eğitim Temel Kanunu** içinde eğitim sistemimizde yetişen bireylere kazandırılması gereken *demokratik değerler* Türk Milli Eğitiminin genel amacında aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Madde 2- Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilerek, bunları davranış haline getirmiş, sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne ve geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlarla birlikte iş görme alışkanlığı kazanmış bireyler yetiştirerek hayata hazırlamaktır.

Aynı yasanın ikinci bölümünde yer alan "*Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri*" bir bakıma demokratik ilkelerin bir dökümüdür. Bunlar arasında "*demokrasi eğitimi*" de bir ilke olarak aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Madde 11- Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır.

Demokrasi sürecinde, insan haklarını sağlamak demokrasinin önde gelen hedeflerinden biri olduğu gibi, eğitimin temel ilkelerinden biri olan "*fırsat eşitliğini*" sağlamak da demokratik yönetimin sorumluluğudur. Bu sorumluluk, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda "*fırsat ve imkân eşitliği*" ilkesinde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Madde 8- Eğitimde kadın, erkek, herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbir alınır.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu

5.1.1961 tarihinde kabul edilen 222 sayılı **İlköğretim ve Eğitim Kanunu**'nun 12. maddesinde, "Zorunlu ilköğretim çağında buldukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır." hükmü yer almaktadır. Bu, demokrasinin temelinde yatan *insan olma hakkı ve eğitim hakkı*'nin korunmasıdır. Aynı kanunun 13. maddesinde ise, fırsat eşitliği ilkesine uygun olarak, örgün eğitim dışına çıkmış olan bireylerin de eğitim görme hakkına sahip olduğu ve üretken bireyler olarak yetiştirilmesinin gerekliliğine değinilerek şöyle denmektedir:

"İsteğe bağlı tamamlayıcı sınıflarda ve kurslarda, ilköğrenim çağına çıkmış olup da üst dereceli öğrenim kurumlarına gidememiş olan yurttaşlardan genel bilgilerini arttırmak ve kendilerinin daha iyi bir iş ve üretim unsuru olarak yetiştirilmeleri amacıyla öğretim yapılır."

Bu açıklama ile de, herkesin *eğitim ve öğretim hakkı*'na sahip olduğu ifade edilmekte ve bu hakkın yasalarla da güvence altına alınmış olduğu vurgulanmaktadır

M.E.B. İlköğretim Kurumları Yönetmeliği

Milli Eğitim Bakanlığı'nca (1992) **Resmi Gazete**'de yayımlanan **İlköğretim Kurumları Yönetmeliği**, demokratik değerlerle ilgili olarak aşağıdaki hükümleri içermektedir:

Madde 5- İlköğretim kurumlarının amaçları, Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda; öğrencileri, ilgi, istidat ve kabiliyetleri istikametinde yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak,

T.C Anayasasına ve demokrasinin ilkelerine uygun olarak haklarını kullanabilme, görevlerini yapabilme, sorumluluklarını yüklenebilme bilincini kazandırmak,

Öğrenciyi toplum içindeki rollerini yapan, başkalarıyla iyi ilişkiler kuran işbirliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen iyi ve mutlu bir vatandaş olarak yetiştirmektir.

Madde 7- Eğitim öğretim etkinlikleri, öğretim ilkeleri, öğrenci düzeyi, çevre özellikleri, programdaki esaslar, dikkate alınarak 5. maddedeki amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir.

Madde 48- İlköğretim kurumlarında öğrenciyi kendi yaş grubu içinde ve bütün olarak yetiştirmek esastır...

Sağlam ve gerçek bir demokrasinin kurulup yerleşmesi, ancak öğrencilerin yönetmelik esaslarına uygun olarak okul örgütü içinde demokrasi bilincine ve demokratik yönelmeye sahip bireyler olarak yetiştirilmeleri ile mümkün olabilir.

İlkokul, Ortaokul, Lise ve Dengi Okullar

Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği

Milli Eğitim Bakanlığı'nca 6 Haziran 1983 tarih ve 2140 sayılı **Tebliğler Dergisi**'nde yayımlanan **İlkokul, Ortaokul, Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği**'nde demokrasi ilkelerinin

öğrencilere kazandırılması gerekliliğine yer verilmiştir. Yönetmelikte bu çalışmaların amacı aşağıdaki şekilde belirtilmektedir:

"Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerine bağlı olarak öğrencilerin, Atatürk inkılâp ve ilkelerine, Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk olmanın gururunu duyan, vatan ve milletini seven; milli, ahlâki ve insanî değerlere sahip; demokrasi ilkelerini benimseyen ; yapıcı, yaratıcı; hür ve bilimsel düşünce ve sorumluluk duygusuna sahip kişiler olarak yetiştirmek."

Eğitsel çalışmalar, yönetmelik maddesinden de anlaşıldığı gibi, okullarda demokratik ilke ve değerlerin benimsenmesinde etkili bir öge olarak görülmekte ve eğitim programının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

IV. Milli Eğitim Şûrası

Türk Eğitim Sisteminin yapısı ile ilgili düzenleme çalışmaları Milli Eğitim Şûralarında şekillendirilmektedir. Ülkemizde 1946 yılında çok partili yaşama ve demokrasi denemesine geçildikten sonra 22 Ağustos 1949 yılında düzenlenen *IV. Milli Eğitim Şûrasında*, eğitimde temel alınacak demokratik ilkeler ile İlkokul Programı gözden geçirilmiştir.

Şûrada demokratik nitelikli bir eğitim sisteminin, insan olarak yaratılmış olan bireyin kişiliğine ve onuruna saygı gösteren; cins, ırk ve mezhep ayırımı gözetmeksizin herkese ilgi ve yeteneklerine göre gelişme olanakları sağlamayı amaçlayan bir eğitim sistemi olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, okullarda eğitim ve öğretimin demokratik ilkelere dayandırılması gerektiği kararlaştırılmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1949).

Eğitim Programı ve Demokrasi Eğitimi

Eğitim programı, bir eğitim kurumunun , çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tümetkinlikleri kapsayan plandır (Varış, 1978, s. 17). Kapsamlı bir eğitim

programında öğretim, kol etkinlikleri, belirli gün ve haftalar, geziler, kısa kurslar, rehberlik, sağlık hizmetleri yer alır ve amaçlı eylemleri kapsar. Aynı zamanda program, sadece öğretimin değil, eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek için de bir araçtır (Bursalıoğlu, 1982, s. 182).

Demokrasinin yerleşip kökleşmesinin temel koşulu, eğitim örgütünün bütün öğeleriyle demokratlaştırılmasıdır. Bir eğitimsel süreç olan demokratikleşmede çocuk, başkalarının haklarına duyarlı ve saygılı olmaya alıştırılır. Bu alıştırma eğitim programları aracılığıyla gerçekleştirilir.

Eğitim programları, dört demokratik hedefi özellikle dikkate alarak hazırlanmalıdır. Bu hedefler şöyle sıralanabilir (Oliva, 1988, s. 168):

1. Her insanın, ırk, milliyet ya da ekonomik konumuna bakılmaksızın yalnızca insan olarak ele alınması,
2. Kişiyi, toplum içindeki sosyal grupların etkinliklerinin her evresinde kişiyi geniş katılım fırsatı tanınması,
3. Tek tip kişilik oluşturma yerine çeşitliliğin özendirilmesi,
4. Önemli sorunları ele alırken otokratik ya da aristokratik bir grubun yetkisine dayanmayan, fakat zekanın gücüne inanan ve zekaya önem veren yöntemin ilke olarak benimsenmesi.

Demokrasiyi gerek yönetim ve gerek yaşam biçimi olarak seçmiş ülkeler, demokrasinin ilkelerini geliştirerek uygulayabildikleri ve bunu gerçekleştirebilecek bireyleri yetiştirebildikleri zaman demokrasilerine sahip çıkarlar.

Eğitim programları demokratik eğitim bakımından bazı temel ilkelere sahip olmalıdır. Bunların başlıcaları şunlar olabilir (Binbaşoğlu, 1986, s. 18):

- a. Demokratik eğitimin merkezinde öğrenci vardır.
- b. Demokratik eğitimde herkes eşit haklara sahiptir.
- c. Demokratik eğitimde yasalara ve kurallara uyulur.
- d. Demokratik eğitimin temelinde ahlaki değerler vardır.
- e. Demokratik eğitim, bireyin yeteneklerini geliştirmede etkilidir.

"Demokratik eğitimin merkezinde öğrenci vardır." Demokratik eğitim ilkeleri ışığında hazırlanan eğitim programlarında, çocuğun merkezde olduğu bir düzenleme önem taşır. "Çocuklar ilgi, kapasite ve özelliklerine uygun bir eğitim programı içinde yetişmelidir" (Fidan ve Erden, 1991, s. 128). Program içeriğinin, çocukların kendi kendilerine yönetmelerine, fikirlerini serbestçe tartışmalarına, eğitim yaşantısı sürecine etkin katılımlarına olanak verecek şekilde biçimlendirilmesi gerekir. Çünkü, öğrenci genelde öğretmenin anlattığını, gösterdiğini ya da yaptığını değil de, kendi algıladığını öğrenmektedir (Bilgen, 1994, s. 143). Bireye verilen içeriğin, kazandırılan bilgi, beceri ve tutumlarla yönlendirilmesi ve bireyin çağdaş sorunları kavrayarak onların çözümüne katkıda bulunabilecek bir niteliğe sahip olması gerekir. Amaç, toplumun geliştirilmesi, toplumsal kurumların iyileştirilmesi, demokrasi çerçevesinde sosyal değişimin bu yöne kanalize edilmesidir (Tandoğan, 1985, s. 20).

"Demokratik eğitimde herkes eşit haklara sahiptir." Hiçbir nedenle hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Demokratik eğitimin benimsediği bir eğitim sisteminde eğitim programlarının, öğrencinin kendi yetenekleri ölçüsünde yararlanabilecekleri şekilde biçimlendirilmeleri gerekir.

"Demokratik eğitimde yasalara ve kurallara uyulur." Demokrasi bir kurallar rejimidir. Demokratik toplumun yasa, kural ve uygulamaları; insanın özgür yaşaması, yasalar ve fırsatlar karşısında eşit ve adil haklara sahip olması ilkeleri doğrultusunda olmalıdır. Bu ilkelere uyum sağlayacak bireylerden oluşturulmamış toplumlarda demokrasi yaşatılamaz ve kolaylıkla otokrasiye dönüşebilir (Varış, 1991, s. 130). Eğitim programları, bu yasa ve kurallar çerçevesinde geliştirilerek, çocuğun demokrasiyi bir yaşama biçimi olarak benimsemesine yardımcı olur.

"Demokratik eğitimin temelinde ahlâkî değerler vardır." Ahlâkî değerler, doğruluk, dürüstlük, açıkfikirlilik, grupla işbirliği yapma, hoşgörülü olma, sorumluluk alarak yerine getirme vb. değerlerdir. Demokratik insan

yetiştirmeyi amaçlayan eğitim sistemlerinde, programların bu değerleri kazandırabilecek niteliğe sahip olmaları gerekir.

"Demokratik eğitim, bireyin bütün yeti ve yeteneklerine onun potansiyeli oranında geliştirici etki yapar." Demokratik yaşayışı benimsetmeyi amaçlayan programlarda konuya, öğretim-öğrenme sürecinde kullanılacak yönteme, değerlendirme etkinliklerine yön verecek olan öğrenci potansiyeli göz önünde bulundurulmalıdır.

Eğitim kurumları demokrasiye sahip çıkıp onu geliştirecek bireyleri yetiştirme işlevini yerine getirme işine, eğitimin ürünü olan bireylerin özelliklerini belirleyerek başlar. Varış (1991, s. 132) bu özellikleri, özgür düşünme, öğrenme ve araştırma isteği, işbirliği yapma becerisi, kişisel sağlıkla toplum sağlığını koruma ve üretici olma olarak belirtmiştir. Eğitim programları, amaç, içerik, öğretim-öğrenme süreci, ders dışı etkinlikler ve değerlendirme boyutlarında bu özellikleri gerçekleştirmek yapıda hazırlanmalıdır. Ancak böyle olursa, demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak seğen bireyler yetiştirilebilir.

Problem

Bir eğitim sisteminin işlevi, insana saygının gereği olarak, insan haklarına uygun koşullarla işleyen demokrasiye uyan, demokrasinin gerektirdiği nitelikte bireyler yetiştirmektir. Bu nitelikteki bireyler ancak demokrasiyi yaşayarak yetişebilirler. Demokrasiyi yaşamak demek, demokrasiye uymayan davranışlarını düzelterek bireyin kendini gerçekleştirmesi (Başaran, 1986, s. 112) ve insan haklarının farkında olması, onları benimsemesi ve savunması demektir.

İnsan hakları gibi kendisi de bir "insan hakkı" olan insan hakları eğitimi, demokrasinin temel koşullarından biridir. Demokrasiyi bütün boyutlarıyla yaşama biçimine dönüştürme, ancak büyük ölçüde onu yaşamayla ve insan

haklarına saygıyı pekiştirmeye mümkün olabilir. Çünkü, insan haklarını herkes bilir ve tanır, onları koruma ve kullanma bilincine ulaşırsa, demokrasinin yerleşmesi kolaylaşır. İnsan haklarının bilinmesi için de eğitim ve öğretim temel koşuldur (Gülmez, 1994, s. 4).

Demokratik eğitimi, demokratik tutum ve davranışları benimseyen birey,

"Bağımsız düşünebilen, problem çözmede bilimsel yöntemlerden yararlanabilen, kendisine ve çevresine karşı dürüst davranabilen, açıkfikirli, karşı fikrin ve karşısındaki insanın saygıdeğer olduğunu içtenlikle kabul edebilen, eleştirebilen, bilimsel gerçekleri kabul edebilen, alçakgönüllü olabilen, kendisine açıklanan bilgiler için ispatlar isteyebilen" bir kişiliğe sahiptir (Büyükkaragöz, 1994, s. 26).

Demokratik değerler, milli, manevî ve insanî boyutlarıyla davranışa anlam veren nitelikler olarak, eğitimin *iyi insan, iyi vatandaş, iyi meslek adamı* yetiştirme görevlerinin amaç, içerik ve araçlarını oluştururlar (Bilgen, 1994, s. 43). Bu değerlerin öğrenilmesi, uygulanan eğitimin demokrasiyi kurup sürdüreceği ilkelere dayalı olmasına bağlıdır. Bu ilkelerin yardımıyla öğrencilerin ulaşmasını düşündüğü genel nitelikli hedefleri Burton aşağıdaki şekilde sıralamaktadır (Bilen 1993, s. 12):

1. Bireye saygı, eğitimin temeli olmalı. Yani bireyin onuru ve değeri korunmalıdır.
2. Demokrasinin temeli olan grup psikolojisini yaratmak amacıyla bağımsız kişilikte, toplumsal varlık olma nitelikleri arasında sağlam bir denge kurulmalıdır.
3. Bireylere demokratik bilinç kazandırmak amacıyla hak, görev, yetki ve sorumluluk duygusu kazandırılmalıdır.
4. Grup etkinlikleri, esneklik ilkesine göre düzenlenmeli, kişi demokrasinin gereği olan özgürlük duygusundan yoksun bırakılmamalı, bu durum, kararlılıkla esneklik ilkelerinin mantıklı bir senteziyle insan yaşamının her aşamasına, özellikle sınıf etkinliklerine yansıtılmalıdır.
5. Birlikte düşünme, ortak karara ulaşma demokrasinin gerekleri arasındadır. O halde gruplarda ortak karar alma gücü geliştirilmeli, bunun sağlanamaması durumunda çoğunluğun görüşü hareket noktasını oluşturmalıdır.

Demokratik değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi için demokratik bir ortam gereklidir. Bu ortam da öncelikle okuldur. Okullar demokrasi içinde işlevlerini yerine getirebilmek için bireye sürekli eğitimin önemini tanıtmalı,

öğrenciyi yetişkinliğe hazırlayarak toplumun gelişmesine yardım etmelidir. Okullarda, insanlarla, kurum ve kuruluşlarla sosyal ilişkiler kuran, yurttaşlık etkinliklerine katılmaya istekli, sorumluluk bilincine ulaşmış kişiler yetiştirilmeli ve aynı zamanda da onların anlayış ve idealleri de geliştirilmelidir. Çünkü, demokratik eğitim en etkili biçimde okullarda demokrasi içinde verilebilir.

Okul, demokratik yaşayış biçiminde model olmak zorundadır. Okul programlarında yer alan kuramsal ve uygulamalı derslerin içeriği ve bu derslerde kullanılan yöntemler, demokratikleşmede büyük önem taşır. Derslerin tartışma ve katılmaya ağırlık verici biçimde düzenlenmesi, insanın insan olma sıfatıyla taşıdığı değer ve saygınlığın unutulmaması, konusu ve içeriği ne olursa olsun, bütün derslerde demokratik eğitime önemli bir katkı sağlar (Özbudun, 1989, s. 10). Özellikle derslerin işlenmesinde bireysel ve grup etkinliklerine yer verme, demokratik değerlerin kazandırılmasında ve geliştirilmesinde çok önemlidir (Gözütok, 1995, s. 27).

Okulların demokratik eğitime katkısı, sadece belli dersler kanalıyla gerçekleşmez. Bu, ders içi etkinliklerin yanısıra ders dışı çalışmalarla da gerçekleşir. “Okullarda Ders Dışı Eğitici Çalışmaların Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimindeki Rolü” başlıklı makalesinde Demirtaş (1988, s. 13), ders dışı eğitici çalışmaların dayandığı temel sayıltıları aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

a. Okul, içinde bulunduğu toplumun organik bir parçası olarak gerçek bir topluluktur.

b. Okul, sadece demokrasi, özgürlük ve yurttaşlık bilgilerinin verildiği bir yer değil, bu bilgilerin demokratik yaşantıya dönüştürülerek yaşandığı sosyal bir kurumdur.

c. Demokratik yaşantıda tartışma, hoşgörü, uzlaşma, girişim, adil ve eşit olma, katılma, kurallara saygı, bilimsel düşünme, sorumlu ve ahlâki davranma etkili öğelerdir.

d. Okul programları ve yönetmelikler, öğrencilerde demokratik yurttaş davranışlarını geliştirici olarak düzenlenmelidir.

e. Yönetici ve öğretmenler, öğrencileri ile ilişkilerinde demokratik olmalıdırlar.

İnsan haklarının farkında olmak, benimsemek ve savunmak, kişiliğin temel öğelerinden biri olan "tutum" larla ilgilidir (Ulusavaş, 1991, s. 50). Okul örgütü içinde, insan yetiştirme görev ve sorumluluğunu üstlenen öğretmenin tutumları da demokratik tutum ve davranışların kazandırılmasında çok önemlidir. Öğretmen davranışlarının, öğrenci davranışlarının şekillenmesindeki gücü tartışılmaz. Öğretmen demokratik bir tutum içinde olursa öğrencide de demokratik davranış gelişir. Demokrasiye inanan, onu benimsemeyen ve savunmayan öğretmenin, öğrencilerinde demokratik davranışları geliştirmesi pek düşünülemez.

Demokrasinin eğitim kurumlarında bir yaşam biçimi olması, okul, yönetici, program, öğretmen, öğrenci ve çevre arasındaki ilişkilerin insan haklarına ve demokrasi ilkelerine uygun olarak işlenmesi ile mümkün olabilir.

Bu gerçeklerden hareketle bu araştırmada, demokratik eğitim ilkelerinin 1968 İlkokul Programına ne derecede yansıdığı ve öğretmenlerin bu ilkeleri ne derecede benimseyerek okulda uygulamaya dönüştürdüğü belirlenmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, demokratik eğitim ilkelerinin 1968 İlkokul Programına ne derecede yansıdığını ve ilkokullarda yeterince uygulanıp uygulanmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu genel amacı gerçekleştirmek üzere aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Demokratik eğitim ilkeleri,
 - a. amaçlar,
 - b. içerik,
 - c. öğretme-öğrenme süreci,
 - d. ders dışı etkinlikler,
 - e. değerlendirme
 boyutlarıyla 1968 İlkokul Programında nasıl yer almaktadır?
2. Demokratik eğitim ilkelerinin ilkokullarda öğretmenler tarafından uygulanma düzeyi nedir?
3. Öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri,
 - a. cinsiyetlerine,
 - b. sınıf öğretmeni ya da yönetici olmalarına,
 - c. meslekteki kıdemlerine,
 göre değişmekte midir?

Araştırmanın Önemi

Türk Milli Eğitim Sisteminde demokratik eğitim uygulamalarına ilişkin araştırmalara genellikle, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde rastlanmakta, ilköğretim düzeyinde ise pek görülmemektedir. Oysa demokrasi eğitiminin başlangıcının en geç ilkokul olması gerekir. Çocuk, demokrasinin amacının insan ve insan mutluluğu; kaynağının insan sevgisi; karakteristik niteliğinin özgürlük; erdeminin hoşgörü olduğunu ilkokulda öğrenmeye başlamış olmalıdır. Ancak o zaman birey demokrasiyi benimseyerek onu bir yaşama biçimine dönüştürebilir.

Bireyin kişiliğinin gelişiminde önemli bir dönem olan ilkokul çağında çocuğun kazanacağı demokratik tutum ve değerler, onun gelecekteki yaşantılarını sağlam temeller üzerine kurmasına yardım eder. Okulun bu işlevini gerçekleştirmesine eğitim programı yardım eder.

Eğitim programı, bireyin ve toplumun gereksinmelerine ve isteklerine yanıt vermek zorundadır. Bu, toplumun ilerlemesi, kalkınması ve düzenli bir yaşam için gereklidir. ağın, toplumun ve bireyin özelliklerine uygun olmayan ve yaşamla bağ kuramayan bir ğretim programı, demokrasinin güçlenmesinde ve yaşamasında etkili olamadığı gibi bireyin kişisel özelliklerini ortaya çıkaramaz, onu düşünmeye ve üretmeye yneltemez. Böyle bir anlayış, demokrasi anlayışı ile bağdaşamaz.

Buna göre, İlkokul Programının kişisel, toplumsal ve insan ilişkileri açısından demokratik hak ve özgürlükleri bireye kazandıracak yeterlikte hazırlanması gerekir. Program geliştirme etkinliklerinde toplumun her kesiminden kişi ve kurumların katılımı esas alınmalıdır. Bu katılımıta etkili rol ve yere sahip olanların başında ğretmen ve okul yöneticileri gelmektedir. Bu öğeler arasındaki işbirliği ve eşgüdüm, programın işlevsel bir özellik taşımasında etkili olacaktır. Demokratik hak ve zgrlklerin İlkokul Programına ne ölçüde yansıdağını ve öğretmenlerin bu ilkeleri sınıfta yeterince uygulayıp uygulamadıklarını belirleyerek bu konuda somut öneriler getirilmesini amaçlayan bu çalışma, araştırmayı önemli kılmaktadır.

Araştırma sonuçlarının, ilkokulda demokratik eğitimin yerini ve demokratik ilkelerin sınıfta ne ölçüde uygulanabildiğini belirlemede, İlkokul Programına demokratik eğitim ilkelerinin ne ölçüde yansıdağını belirlemede ve İlkokul Programının geliştirilerek demokratikleştirilmesine katkıda bulunmada etkili olabileceği düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Araştırma, demokratik eğitim ilkelerinin yalnız 1968 İlkokul Programında yoklanması ile sınırlıdır.
2. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar güvenilirdir.

3. İlköğretim kurumlarının I. kademesinde depo öğretmeni olarak görev yapan öğretmenler, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

4. Ürün değerlendirmesi, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Tanımlar

Araştırmada sıkça geçen kavramların hangi anlamda kullanıldıkları aşağıda belirtilmiştir:

Demokrasi: Siyasi otoritenin halka ait olduğu, azınlığın katılma ve eleştirebilme hakkının bulunduğu insan hak ve hürriyetlerine dayalı bir yaşayış ve yönetim şekli (Büyükkaragöz, 1990, s. 36).

Eğitim: Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci (Ertürk, 1982, s. 12).

Demokrasi eğitimi: İnsan haklarını içeren özgür ve demokratik bir toplum düzeni için, insan hakları üzerine kurulu ve insan haklarına saygının temel alındığı eğitimidir.

Demokratik eğitim: Amacı, programları ve yöntemleri demokrasinin dayandığı temel ilkelere göre saptanan eğitim-öğretim çalışmalarında, öğretmen ve öğrenci ilişkilerinde, eğitsel etkinliklerde öğrencinin birey olarak değerine ve bütünlüğüne birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, hoşgörüye, kişiliğe değer veren eğitim (Oğuzkan, 1981, s. 84).

Demokratik eğitim ilkesi: Bireysel karar ve eylemlerin, tutarlı ve eleştireci biçimde değerlendirilmesine olanak sağlayan ana kural, temel düşünce, temel konu.

Eğitim programı: Program öğeleri olan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ve değerlendirme boyutları arasındaki dinamik ilişkiler bütünü (Demirel, 1993, s. 37).

Demokratik yöntem: Ortak sorunların çözümünde kişiliğe ve farklı düşüncelere saygılı olma ve davranma temel ilkesine dayanarak bütün ilgililerin, gerektiğinde herkesin katılmasını sağlayan anlayış ve yöntem.

Çevre özürli: Yaşamını sürdürdüğü ortamdan, çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyal etkenlerin etkisiyle başka bir ortama göç etmesi sonucunda çevresine uyumda ruhsal ve sosyal yönden zorluk çeken.

II. BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde demokratik eğitim ve demokrasi eğitimi ile ilgili olarak ülkemizde yapılan araştırmaların başlıcaları incelenmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde demokratik eğitim ilkelerinin İlkokul Programına yansımaları ve sınıf ortamında uygulanmasına yönelik olarak yapılan araştırmalara pek rastlanmamıştır. Ancak, demokratik eğitim sorunlarını inceleyen araştırmalar sayı olarak az olmakla birlikte vardır. Bu araştırmaların, demokratik eğitim ilkelerinin İlkokul Programına yansımalarının ve okulda uygulanmasının daha iyi değerlendirilmesine yardımcı olacağı düşüncesiyle ele alınması yararlı görülmüştür.

Bu araştırmalardan ilki, Ertürk'ün (1986) yaptığı "On Yıl Öncesine Kıyasla Öğretmen Davranışları" adlı araştırmasıdır. Araştırmada, 1960-1970 yılları arasındaki istenilen ve istenmeyen öğretmen davranışları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Araştırmada, öğretmenlerin mesleki etkinliklerdeki yetersizlikleri ve yetersizlik hallerinde görülen istenmedik davranışları karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve demokratik eğitim kapsamında değerlendirilebilecek aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

. Öğretmenlerde insan ve davranış anlayışı ile ilgili yönelimlerde, çoğulcu insan anlayışı yerine "beylik-tip" çî insan anlayışı yaygınlaşmıştır.

. Öğretmenlerde hem yönetsel otoriteye karşı çıkma ve güvenmeme hem de yönetsel otoriteye uyma artmıştır.

. Öğretmenlerin sorumluluk ile ilgili yönelimleri on yıl öncesine göre artmıştır.

. Öğretmen davranışları yeterince demokratik olmadığı gibi demokratik davranmada yetersizlikler çoğalmıştır.

. Öğrenci merkezli eğitimden uzaklaşma eğilimi belirmiştir.

. Düzeni umursamayış, "hatırı sayılır" biçimde yaygınlaşmıştır.

Büyükkaragöz (1990) "Öğretmen, Öğrenci ve Yöneticilerin Demokratik Tutum ve Davranışları" adlı araştırması ile Türk Milli Eğitim Sistemi içinde demokrasi eğitiminin yerini belirlemeyi ve böylece ortaöğretim programlarında yapılabilecek geliştirme ve iyileştirme çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Araştırma bulgularının ortaya koyduğu sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

. Öğretmenler demokratik tutum ve davranışlara yeterince sahiptir.

. Öğrencilerin demokratik tutum ve davranışları arasında farklılıklar görülmüştür. Kızlar, erkeklere göre demokratik tutumu daha çok benimsemektedir.

. Öğretmenler, öğrencilere göre daha demokratik bulunmuştur.

. İl ve ilçe merkezlerinde çalışan öğretmenler arasında demokratik davranış bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Büyükkaragöz (1995, s. 65) "Yükseköğretim Programları ve Demokratik Tutumlar" adlı araştırmasında ise, yükseköğrenim gören üniversite öğrencilerinin demokratik tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır.

Araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

. Aynı yükseköğretim programlarında öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin sergiledikleri demokratik tutumlar arasında fark kızlar lehinde bulunmuştur.

. Öğrencilerin büyük çoğunluğu yükseköğretimde demokrasi eğitiminin öğretim programları arasında yer almasını desteklemişlerdir.

. Öğrencilerin tamamına yakını, insanların eşit haklara sahip olduğu görüşüne katılmaktadır.

. Her insanın toplumdaki sorumluluğu görüşü büyük bir çoğunlukla desteklenmiştir.

. Öğrencilerin tamamına yakını demokrasilerde temiz toplumun oluşumunu ve kalıcılığını halkın sağladığı görüşüne katılmaktadır.

Bilgen'in (1994) yaptığı araştırmada ortaöğretim kurumlarında birinci sınıflarda uygulanan ders geçme ve kredi sisteminin temel ilkeleri çağdaş ve demokratik eğitim anlayışı açısından irdelenmiştir. Araştırmada öğrenci ve öğretmen görüşlerini almak üzere yedi bölgeden 17 il seçilmiş ve bu illerden 3.000 öğretmen ve öğrenciye anket uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

. Lise müdürlerinin çoğunluğu eğitimin temel bir insan hakkı olduğu görüşüne inanmaktadır.

. Ankete katılanların büyük çoğunluğu çağdaş ve demokratik eğitim anlayışını benimsemektedir.

. Başarının bireye bağımlılığı görüşü bütün müdürler tarafından paylaşılmaktadır.

. Her öğrencinin kendi eğitiminden sorumlu olduğu görüşü bütün müdürler tarafından paylaşılmaktadır.

e. Bütün müdürler tarafından ölçme ve değerlendirme bir araç olarak görülmektedir.

f. Ders geçme ve kredi sisteminin, çağdaş ve demokratik eğitim anlayışına uygun olduğu görüşü müdürlerce paylaşılmaktadır.

Demokrasi eğitimi konusunda yapılan bir araştırma da, Gülmez'in (1994) **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi** adlı çalışmasıdır. Çalışma, ilkokullarda Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Türkçe, ortaokullarda Vatandaşlık Bilgileri, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri ile sınırlandırılmış olup, bu derslere ilişkin öğretim programları ve ders kitaplarının insan hakları eğitimi konusunda yeterliğinin incelenmesine dayanan bir durum saptaması niteliğindedir.

İnceleme sonunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

. İlkokul Programında ilköğretimin amaçları içinde, insan hakları ve demokrasi eğitimi ve öğretiminin kişiye kazandırması amaçlanan davranışlardan kimilerine yer verilmiş ancak, doğrudan doğruya insan hakları ve öğretiminden söz edilmemiştir.

. Programda ilköğretim görmüş bir yurttaşın sahip olması gereken davranışlar içinde, yurttaşlık haklarını bilmesini içermeyen - her insanın bir değer olduğuna inanma, insanların yasalar önünde eşit olduklarını kabul etme, yasalara ve temsilcilerine saygılı olma, yurttaşlık sorumluluklarını bilme- davranışlara yer verilmemiştir.

. İlkelerde, özellikle Sosyal Bilgiler dersinde "ödevler" in haklardan önce geldiği ve Hayat Bilgisi dersinde, işlenecek belirli gün ve haftalar arasında "İnsan Hakları Haftası ya da Günü" nün yer almadığı açık bir biçimde vurgulanmıştır.

. Hayat Bilgisi üniteleri içinde insan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili konulara yer verilmemiştir.

. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere yurttaşlık görev ve sorumlulukları yönünden kazandırılacak davranışlar arasında insan hakları ile ilgili olanlardan kimileri yer almıştır.

. Üniteler arasında insan hakları ile ilgili bağımsız bir ünite yer almamıştır.

. Türkçe programı içinde birinci ve beşinci sınıflarda insan haklarından hiç söz edilmemiştir.

Gömlüksiz'in (1993) "Demokratik Sınıf Ortamı Açısından Öğretim Elemanı ve Öğrenci Davranışlarının Değerlendirilmesi" adlı araştırmasında, üniversite öğretim elemanları ve öğrencilerinin demokrasi ilkelerine uygun sınıf içindeki davranışlarının birbirleri tarafından değerlendirilmesi, bu değerlendirmeler arasındaki farkın ortaya çıkarılması ve davranışlarında ne derece demokratik olduklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

1987-1988 öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesinde görevli öğretim elemanları ile kayıtlı lisans öğrencileri arasında yapılan araştırmanın sonuçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

. "Demokratik ilkelere katılım"da öğretim elemanları ve öğrenciler arasında "insan kişiliğine değer vermek ve insan onuruna saygı duymak esastır." ilkesi ile ilgili olarak anlamlı fark bulunmuştur.

. Öğretim elemanlarının demokrasi ilkelerine katılımı ile sınıf içindeki davranışları arasında anlamlı farklar görülmüştür.

. Öğretim elemanları ve öğrencilerin demokrasi ilkelerine oldukça yüksek düzeyde katıldıkları gözlenmiştir.

. Öğretim elemanları ve öğrencilerin düşünsel düzeyde demokrasi ilkelerine katılmalarına karşın düşündükleri gibi davranmadıkları gözlenmiştir.

Konuyla ilgili bir başka araştırma ise, Kısakürek'in (1985) "Sınıf Atmosferinin Öğrenci Başarısına Etkisi" başlıklı çalışmasıdır. "Eğitim" alanında lisans düzeyindeki sınıf atmosferinin öğrenci başarısına etkisini ortaya koymayı amaçlayan ve örneklemini Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi ve Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencilerinin oluşturduğu araştırma sonuçları aşağıdaki gibidir:

. Derslerde tartışmalara etkin katılımın başarıyı arttırmada etkili olduğu konusunda bütün öğrencilerin aynı düşüncede olduğu anlaşılmıştır.

. Öğrencilerin birbirlerine anlayışlı davranmalarının başarılarını önemli ölçüde etkilediği ortaya çıkmıştır.

. Sınıf içinde uygulanan kuralların öğrenci başarısında tamamen ya da kısmen etkili olduğu görülmüştür.

. Öğretim üyesinin derste katı kurallar koymaması ve hoşgörülü olmasının öğrenci başarısını tamamen ya da kısmen etkilediği görülmüştür.

. İşbirliği içinde çalışma ve paylaşma alışkanlıkları kazandırma açısından birlikte ders izleme ve çalışmanın öğrenci başarısında etkili olduğu saptanmıştır.

Demokrasi eğitimi ile ilgili olarak yapılan bir araştırma da Gözütok' un (1995) yaptığı **Öğretmenlerin Demokratik Tutumları** adlı çalışmasıdır. Öğretmen adayları ile öğretmenlerin demokratik tutumlarının belirlenmesinin amaçlandığı ve örneklem olarak Ankara ilinde bulunan ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre seçilen üç ilkökul, üç ortaokul ve üç lisenin alındığı araştırmanın sonuçlarından elde edilen bulgular aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

. Aday öğretmenler, asıl öğretmenlerden daha demokratik tutum içindedirler.

. Farklı kıdeme sahip öğretmenlerin ortalama tutum puanları arasındaki fark anlamlı değildir.

- . Yaş grupları farklı olan öğretmenlerin ortalama tutum puanları aday öğretmenler lehine anlamlıdır.
- . Farklı sosyo-ekonomik çevrede çalışan öğretmenlerin ortalama tutum puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- . Branşlarına göre öğretmenlerin ortalama demokratik tutum puanları arasındaki fark Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri aleyhine anlamlıdır.
- . Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.
- . Demokratik tutum puanı en yüksek olan öğretmenler, ilköğretmen okulu mezunlardır.
- . İlkokul ve ortaokul öğretmenleri, lise öğretmenlerine göre daha çok demokratik tutuma sahiptirler.

III. BÖLÜM YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan bilgi toplama yöntemi, bilgi toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve verilerin analizinde yapılan çalışmalarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmada, varolan durumu betimlemeye yarayan *tarama modeli* kullanılmıştır. Bu model aracılığıyla 1968 İlkokul Programı ayrıntılı biçimde incelenerek demokratik eğitim ilkelerinin programa nasıl yansıdığı; öğretmenlere başvurularak da bu ilkelerin kendilerince ne ölçüde uygulandığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Çanakkale il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ilkokullarla ilköğretim kurumlarının birinci kademesinde görev yapan ve İlkokul Programını uygulayan öğretmenler oluşturmaktadır. Çanakkale il merkezindeki ilköğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin toplam sayısı 135 'dir. Evrenin çok büyük olmaması, ulaşmada güçlük bulunmaması ve daha güvenilir verilerin elde edilebileceğinin düşünülmesi nedeniyle örneklem almaya gidilmemiş ve araştırma, evrenini oluşturan 135 öğretmen üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenler, cinsiyet, görev ve hizmet yılı gibi çeşitli kişisel özelliklere sahiptirler. Onların bu özellikleriyle ilgili bilgiler,

onların daha iyi tanınmasına ve bulguların daha iyi biçimde değerlendirilmesine yardımcı olacak niteliktedir.

Evreni oluşturan öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir.

ÇİZELGE 1
EVRENDEKİ ÖĞRETMENLERİN
CİNSİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI

CİNSİYET	f	%
KADIN	69	51.11
ERKEK	66	48.89
Toplam	135	100

Çizelge 1' de görüldüğü gibi, evrendeki öğretmenlerin % 51.11' ini kadın öğretmenler, % 48.89' unu ise erkek öğretmenler oluşturmaktadır.

Öğretmenlerin yaptıkları görev bakımından dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir.

ÇİZELGE 2
EVRENDEKİ ÖĞRETMENLERİN
GÖREVLERİNE GÖRE DAĞILIMI

GÖREV	f	%
SINIF ÖĞRETMENİ	112	82.97
YÖNETİCİ	23	17.03
Toplam	135	100

Çizelge 2' de görüldüğü gibi , evrendeki öğretmenlerin % 82.97'si sınıf öğretmenlerinden , % 17.03' ü ise yöneticilerden oluşmaktadır.

ÇİZELGE 3
EVRENDEKİ ÖĞRETMENLERİN
HİZMET YILLARINA GÖRE DAĞILIMI

HİZMET YILI	f	%
6-17 yıl	12	8.89
18-23 yıl	70	51.85
24- ... yıl	53	39.26
Toplam	135	100

Çizelge 3' te görüldüğü gibi, evreni oluşturan öğretmenlerin % 8.89'u 6-17 yıl, % 51.85'i 18-23 yıl, % 39.26'sı da 24 yıl ve üstünde hizmet süresine sahiptirler.

Bu verilere göre, araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir bölümünün sınıf öğretmeni olarak görev yaptığı, öğretmenlerin yarısının kadınlardan öteki yarısında erkeklerden oluştuğu, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun meslekte 18 yılın üstünde çalıştığı söylenebilir.

Veriler ve Toplanması

Bu araştırmanın verileri, araştırma evrenindeki tüm öğretmenlerden ve 1968 İlkokul Programından elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

Araştırmanın amacı başlığı altında yer alan soruların yanıtlanabilmesi için, öncelikle 1968 İlkokul Programı demokratik eğitim ilkeleri açısından ayrıntılı biçimde irdelenmiştir.

Demokratik eğitim ilkelerinin öğretmenlerce sınıfta ne ölçüde uygulandığını saptamak amacıyla gerekli olan bilgileri toplamak için araştırmacı tarafından araştırma evrenindeki tüm öğretmenlere uygulanmak üzere "Öğretmenlerin Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyini Belirleme Aracı" (EK1) geliştirilmiştir. Aracının hazırlanmasında ve geliştirilmesinde ilgili yayınlar taranarak örnek araçlar incelenmiştir.

Öğretmenlerin Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyini Belirleme Aracı, iki bölümde geliştirilmiştir. Aracın birinci bölümünde kimlik bilgileri ile ilgili sorulara yer verilirken, ikinci bölümde, öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini sınıf ortamında uygulama derecesini belirlemeye yarayan 29 önermeye yer verilmiştir. Öğretmenlerden söz konusu uygulamalarını sınıf ortamında ne düzeyde gerçekleştirebildiklerini ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir. Önermelerin karşısındaki seçeneklerde de "her zaman" ve "hiç" arasında değişen beşli bir dereceleme yapılmış ve her seçeneğe en olumsuzdan en olumluya doğru 1'den 5'e kadar puan verilmiştir.

Hazırlanan araç, uzman öğretim elemanlarıyla yapılan tartışmalarla ve tez danışmanının da eleştirileri alınarak olgunlaştırılmış ve yeniden biçimlendirilerek çoğaltılmıştır.

Aracın bu araştırmada yer alan 135 öğretmene uygulanması sonucunda elde edilen verilere faktör analizi uygulanmış ve maddelerin birbirinden bağımsız faktörlere ayrılıp ayrılmadığının belirlenmesi için de varimax rotasyonu yapılmıştır.

Faktör analizi, çok değişkenli istatistiksel çözümleme tekniklerinden biridir ve "açıklama" ya da "hipotezi test etme" olmak üzere iki amaçlı olarak kullanılabilir. Sosyal bilimlerdeki uygulamalar genelde açıklama amacını gütmektedir. İnsanların değişik uyaranları nasıl algıladıklarını ve gruplandırdıklarını (değişik yanıt seçeneklerinde) açıklamada kullanılmaktadır. Faktör analizinin sonuçları, hem sistemin temelinde bulunan faktörleri ortaya çıkarmak yönünden hem de orijinal değişkenler arasındaki benzerlik, çakışma ve kümelenme eğilimlerini belirlemek yönünden yararlı olabilmektedir (Şişman, 1994, s. 168).

Faktör analizinde faktör denilen kavram, temelde gözlenen çeşitli değişkenler dizisinin kökenindeki temel boyut ya da yapıları belirtmektedir. Bu

açıdan faktör analizinin bir veri indirgeme tekniği olduğu söylenebilir (Durucasu, 1991, s. 19).

Araçta yer alan maddelerin faktör yükleri .669 ile .433 arasında değişmekte ve 29 maddeden 16'sı birinci, 4'ü ikinci, 2'si üçüncü, 1'i dördüncü, 1'i beşinci, 1'i altıncı, 1'i yedinci, 2'si sekizinci ve 1'i de dokuzuncu faktörde toplanmaktadır (EK 2). Toplam varyansın % 22.5'i birinci faktör ile, % 6.8'i ikinci faktör ile, % 5.1'i üçüncü faktör ile, % 5'i dördüncü faktör ile, % 4.8'i beşinci faktör ile, % 4.7'si altıncı faktör ile, % 4.2'si yedinci faktör ile, % 3.9'u sekizinci faktör ile, % 3.6'sı ise dokuzuncu faktör ile açıklanmaktadır.

Araçtan elde edilen puanların güvenilirliği Cronbach Alpha formülü ile hesaplanmış ve aracın tutarlılık katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin toplanması amacıyla, öncelikle, Çanakkale Valiliği 'nden izin alınmıştır. Ölçme aracından elde edilen veriler araştırmanın değişkenlerine göre kodlanarak puanlanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni demokratik eğitim ilkeleridir. Bağımsız değişkenler ise, cinsiyet, görev ve hizmet yılı olarak belirlenmiştir. İstatistiksel analiz, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini ortaya koyacak şekilde desenlenmiştir.

İstatistiksel işlemlerde aritmetik ortalama (\bar{X}), yüzdeler ve standart sapma (S); ikili değişkenlerin karşılaştırılmasında t-testi, çoklu grup karşılaştırmalarında ise varyans analizi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde her bağımsız değişkene ilişkin ortalama, standart sapma ve değerleri hesaplanarak bağımsız değişkenler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

İkili değişkenler arasındaki farklılıklar ile hizmet yılları arasındaki farklılıkların anlamlılığını test etmek amacıyla uygulanan sınamada güven düzeyi olarak .05 alınmıştır.

Ortalamaların karşılaştırılmasında, 1'den 5'e kadar olan derecelendirme ölçeği, beş eşit parçaya bölünerek her seçeneğe karşılık gelen puan aralıkları da aşağıdaki şekilde saptanmıştır.

Seçenekler	Verilen puanlar	Puan aralığı
Her zaman	5	4.20 - 5.00
Büyük ölçüde	4	3.40 - 4.19
Kısmen	3	2.60 - 3.39
Pek az	2	1.80 - 2.59
Hiç	1	1.00 - 1.79

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLARI

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümlenmesi amacıyla İlkokul Programının demokratik eğitim ilkeleri açısından irdelenmesi ve bu ilkelerin öğretmenlerce sınıfta uygulanması ile ilgili olarak toplanan bulgulara ve bunların yorumlarına yer verilmiştir. Bulgularla yorumlarına yer verilisinde araştırmanın amacıyla ilgili soruların sırası izlenmiştir.

1968 İlkokul Programında Demokratik Eğitim İlkelerinin Yeri

Araştırmanın amacı doğrultusunda, birinci olarak demokratik eğitim ilkelerinin İlkokul Programının *amaç, ilke, içerik, öğretme-öğrenme süreci, ders dışı etkinlikler ve değerlendirme* boyutlarında yeri belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla program, belirtilen boyutlarda irdelenmiş ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Amaçlar

Amaçlar, yetiştirilen insanda bulunması uygun görülen eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki istendik özelliklerdir (Ertürk, 1982, s. 24). Bu özellikler; bilgiler, yetenekler, beceriler, tutumlar, ilgiler, alışkanlıklar vb. (Erden, 1993, s. 19) olabilir. Amaçların, birtakım koşulları karşılaması gerekir. Bu koşulları Varış (1978, s. 133) şöyle sıralamaktadır:

Amaçlar;

- a. toplum koşullarına ve gereksinmelerine yanıt vermelidir.
- b. insanların temel gereksinmelerini karşılayacak yönde olmalıdır.
- c. demokratik ideallere uymalıdır.
- d. kendi içinde çelişki bulunmamalıdır.
- e. istenen davranış değişikliğini açıklayan bir yönde dile getirilmelidir.
- f. gerçekleşebilecek nitelikte olmalıdır.

Amaçların karşılanması gereken bu koşullar içinde en kapsamlı olanı "**demokratik idealler**" ölçüsüdür. Bu doğrudan olmasa bile, dolaylı olarak hepsini içermektedir. Demokratik idealler, hem bireyin, hem de bireyin içinde yaşadığı toplumun ulaşmak istediği ideallerdir. İnsanın bireyselliğine saygı, onun üstün bir değer olduğuna inanma, özgürlük, adalet, şiddet ve zor kullanma yerine hoşgörü, bu ideallerin özünü oluşturur.

İlköğretimin amaçları bu idealler ölçüsünde değerlendirildiğinde, programda, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak kişisel, insan ilişkileri, ekonomik yaşam ve toplum yaşamı açısından alt bölümlere ayrıldığı görülür. Bu bölümlerde demokratik ilişkilerin geliştirilmesi ve toplumda demokrasinin bir yaşama biçimi haline dönüştürülmesi ön planda düşünülmüştür. Elde edilen bulgular aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Kişisel yönden ilkokul, çocuğa, karşılanması gereken bedensel, ruhsal ve toplumsal gereksinmeleri karşılayacak, geliştirecek ilgi ve yetenekleri olan değerli bir varlık olduğunu kavratmayı ve onu, kişilik ve ahlâki karakter sahibi, iyi bir yurttaş olarak yetiştirmeyi, iyi düşünme ve doğru hüküm verme alışkanlığı kazandırmayı ve demokratik esasları benimsetmeyi amaçlar (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 13).

İlkokulun kişisel yönden amaçları genel olarak bu şekilde belirtildikten sonra, demokrasi açısından ilkokul öğrenimi görmüş bir yurttaşın sahip olması gereken kimi davranışlar da İlkokul Programında aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 15-16):

. Doğru düşünmeyi engelleyen ön yargılara ve delilsiz inançlara, propagandaya, duygu ve heyecanlara kapılmadan inceleme, araştırma yollarına başvurma.

. Bilimsel düşünme ilkesini ve demokratik esasları benimseme.

İnsan ilişkileri yönünden ilkokul, çocuğa, başkalarıyla birlikte yaşamayı, aile ve toplumun diğer üyeleriyle olumlu ilişkiler kurabildiği ölçüde sağlıklı bir kişilik geliştirebileceğini öğretmeyi amaçlamaktadır.

İlkokulun insan ilişkileri yönünden amaçları genel olarak bu şekilde belirtildikten sonra ilkokul öğrenimi görmüş bir yurttaşın sahip olması gereken davranışlar İlkokul Programında şöyle sıralanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, ss. 16-17) :

. İnsanlar arasındaki duyuş ve anlayış farklarına saygı duyma.

. Toplumun bütünlüğünü bozmayan farklı duyuş ve görüşlerin toplumu sosyal ve kültürel bakımlardan zenginleştirdiğine inanma.

. Toplum içinde kendi düşüncesini savunabilme ve çoğunluk kararına saygı gösterme ve uyma.

. Gerekirse çoğunluğun yararına kişisel fedakârlıkta bulunma.

. Beraber çalışma ve karar verme kurallarını bilme ve uygulama.

Toplum yaşamı yönünden ise ilkokul, çocuğa, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olduğunu kavratmayı amaçlar.

Toplum yaşamı yönünden, ilkokul öğrenimi görmüş bir yurttaşın sahip olması gereken davranışlar İlkokul Programında aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, ss. 18-19, 23-28) :

- . Demokrasi ilkelerini özümseyerek her insanın bir değer olduğuna inanma.
- . İnsanların yasalar karşısında eşit haklara sahip olduğunu bilme.
- . Demokrasinin sadece bir yönetim biçimi olmayıp herkesin karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıkları, birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörü ile karşıladıkları bir yaşama şekli olduğu düşüncesini benimseme.
- . "Yurtta barış, Dünyada barış" ülküsüne bağlı olma ve "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma" ülküsünü gerçekleştirmeye çalışma.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nde (1968, ss. 24-25-26) yer alan kimi temel hakların yaşama hakkı (Md-2), özgürlük ve güvenlik hakkı (Md-5), özel hayatının gizliliğine saygı gösterilmesi hakkı (Md-8), düşünme, vicdan ve din özgürlüğü hakkı (Md-9) ilköğretimin amaçlarına kısmen de olsa yansıtıldığı söylenebilir. Ancak bu davranışlar amaçlara, çocuğun öğrenmesi gereken temel insan haklarından çok, onun devlete olan görevleri biçiminde yansıtılmıştır.

İlkokul Programında, *-Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi-* derslerinin oluşturduğu mihver derslerde de demokrasi ilkelerine yer veren ayrıntılı amaçlar bulunmaktadır.

İkinci devre derslerinin birinci devredeki temeli olan ama kapsamı bakımından onlardan ayrılan Hayat Bilgisi dersinde, çocuğa, içinde bulunduğu doğal ve sosyal gerçek ruhsal durumuna uygun olarak bütün halinde kavratmaya çalışılır.

Hayat Bilgisi dersinin amacı, çocuğa -bilgiden çok- "iyi yaşayış", "iyi tutum" ve "iyi davranış" kazandırmaktır. Çocuk bu ders yardımıyla evde, okulda ve çevrede beraber yaşadığı insanlara karşı sevgi ve saygı duyma, dayanışma, işbirliği ve sorumluluk alma duygularını besler ve geliştirir. Hayat Bilgisi dersinin bu amacı, demokratik ideallerle tutarlılık göstermektedir. Bu derste, Sosyal Bilgiler dersi ile ikinci devre öğrencisine kazandırılacak kimi davranışlar ve eğitimin genel amaçlarına katkıları, demokratik eğitim açısından birinci devre çocuğunun düzeyine uygun olarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

25.06.1990 tarih ve 2315 sayılı **Tebliğler Dergisi** 'nde de yayımlanan Sosyal Bilgiler dersi programının amaçlarında, toplumda insanların birbirleriyle ilişkileri yönünden demokratik eğitime hizmet eden davranış özellikleri şöyle belirtilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 156) :

Çocuklar bu ders yardımıyla bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler; insanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörülükte karşılamaları gerektiğini benimserler; beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler; aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar; kanun ve nizamla karşı saygı duymayı ve devlet teşkilatını seviyelerine göre öğrenirler.

Sosyal Bilgiler dersi, her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duyguları içinde işbirliği yapmalarını ve birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı göstermelerini benimsetmeyi amaçlayan bir derstir.

Sosyal Bilgiler dersinin özel amaçları arasında yer alan demokratik değerler, eğitimin genel amaçlarına katkıda bulunurken aynı zamanda demokratik ilişkilerin geliştirilmesine, bireyin kendi ve başkalarının özgürlüklerini korumadaki bireysel sorumluluğunun bilincine varmasına, anayasal hakları ve demokratik idealleri savunmasına, toplumda demokrasinin bir yaşama biçimi haline dönüşmesine de yardım eder.

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı' nın 28. 07. 1992 tarih ve 200 karar sayılı tebliğine uygun olarak ilköğretim kurumlarında okutulacak Fen Bilgisi dersi programında da amaçların demokratik idealler ölçüsü doğrultusunda hazırlandığı görülmektedir.

Hazırlanan bu program "elemeyi değil, başarıyı amaçlamaktadır." Programda demokratik ideallerle ilgili olarak, "Öğrencilerin kesin olmayan düşünce ve fikirlere hoşgörü ile bakması, arkadaşları ile ortak çalışabilmesi, tartışarak herhangi bir konu hakkında bilgi sahibi olması, bu bilgilerini sözlü olarak söyleyebilmesi ve öğrencinin önyargısız olması" açıklaması yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1992, ss. 8-9).

Gerek Hayat Bilgisi, gerek Sosyal Bilgiler ve gerekse Fen Bilgisi derslerinin amaçlarının ifade ve beceri derslerinin de yardımıyla desteklenerek pekiştirilmeye çalışılması, İlkokul Programında salık verilmiştir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi ancak demokratik bir sınıf ortamında yapılacak çalışmalarla mümkün olabilir.

İlkokul programında, Türk Milli Eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak ilköğretimin amaçlarına her ne kadar "bireysel yaşam, toplumsal yaşam, ekonomik yaşam ve insan ilişkileri" açısından ayrı ayrı yer verilmişse de, okulda ve toplumda demokratik ilişkilerin geliştirilerek bir yaşama biçimine dönüştürülmesi ön planda düşünülmüş ve yer almışsa da, demokrasi eğitimi ile ilgili amaçlara doğrudan yer verilmemiştir.

Ayrıca programda, demokrasi açısından istenen davranış değişikliği açık seçik bir biçimde dile getirilmediği gibi, bireyin sahip olması istenen davranışlar da yurttaşlık haklarından çok , yurttaşlık görevleri biçiminde yer almıştır.

İlkeler

İlkokul Programında, ilköğretimin amaçları belirlenirken demokratik eğitim

açısından bu amaçların gerçekleştirilmesinde önemli sayılacak ilkelere de yer verilmiştir. Bu ilkeler arasında şunlar bulunmaktadır:

"İlkokul gerçek bir topluluktur."

Öğrenciler, demokratik bir hayat için demokrasinin ne olduğunu anlamalıdır. Demokratik eğitim, yaparak yaşayarak öğrenme yolu ile kendi kendini idare şeklini uygun bir tarzda ahenkleştirerek sağlanmaya çalışılmalıdır. Bunu gerçekleştirmek için okulun bütün çalışmaları demokratik yaşayış kurallarına göre düzenlenmeli, sosyal kol çalışmalarına önem verilmelidir. Toplum hayatında her kişinin ayrı bir yeri ve değeri olduğu çocuğa kavratılmalıdır.

"Her çocuk birbirinden farklıdır."

Aynı yaştaki çocukların, yetenekleri, gelişme hızları, ilgi ve ihtiyaçları birbirinden büyük farklar gösterir. Eğitim ve öğretim, fertler arasındaki bu farkları ortadan kaldırmaya ve hepsini birbirine benzetmeye uğraşacak yerde, her birine kendi ihtiyaç ve özelliklerine uygun gelişme ve yetişme imkânları sağlamalıdır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, ss. 33-34).

Bu iki ilkede, okulun, demokratik eğitimin yerleşmesi ve demokrasinin yaşaması açısından rolü ve önemi vurgulanmaktadır.

İçerik

İlkokul Programında yer alan mihver dersler, içerik olarak demokrasi ile ilgili konulara yer verilip verilmediği yönünden incelendiğinde aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

İlkokul Programında dersler yaşamı merkez olarak üniteler şeklinde ele alınmıştır. Ünitelerde, öğrencinin sosyal gelişimi için çok yönlü öğretimi kolaylaştırmak ve bireysel farklılıkları da dikkate alarak öğretim olanağı sağlamak amaçlanmıştır.

Programda, ünitelerin düzenlenmesinde ilkokul öğrencilerinin ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanması, bireysel yeteneklerinin geliştirilmesi, onların etkinliğe yöneltilmesi ve eğitim amaçlarına uygun davranışların kazandırılması esas kabul edilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 43).

Hayat Bilgisi Dersi İçeriği ve Demokrasi Eğitimi: Programda, demokratik anlayış geliştirme yönünden ilk adımlar Hayat Bilgisi dersi ile atılmıştır. Dersin içeriğinde çocuğu demokratik yaşama hazırlama konusunda sınıf düzeylerine uygun ek ünite ve konular yer almaktadır.

Birinci sınıf Hayat Bilgisi dersinin "Evimiz ve Ailemiz" ünitesine ek olarak geliştirilen "*Atatürkçü Düşüncede Özellik Taşıyan Önemli Yaklaşımlar*" ünitesinde; "*İnsan Hak ve Hürriyetleri ile Sorumlulukları*" başlığında, " hak ve hürriyetlerin tanımı, hürriyetlerin çeşitli şekillerinden olan haberleşme hürriyeti ile yerleşme ve seyahat hürriyetleri" konularına yer verilmiştir. Ayrıca, "Sağlığımızı Nasıl Koruyalım?" ünitesine ek olarak geliştirilen "*Atatürk'çü Düşüncede Önemli Yaklaşımlar*" ünitesinde de "İnsan Sevgisi" ve " Evrensellik" konularına yer verilerek, üniteler demokratik değerlerle bütünleştirilmeye çalışılmıştır.

İkinci sınıfta ise "Haberleşme" ünitesine ek olarak geliştirilen "*Atatürkçü Düşüncede Özellik Taşıyan Önemli Yaklaşımlar*" ünitesi içinde "*İnsan Hak ve Hürriyetleri ve Sorumlulukları*" ana başlığında hürriyetin çeşitli şekillerinden "*düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti*", bir öğretim konusu olarak yer almıştır.

Üçüncü sınıf Hayat Bilgisi dersinde ise, "Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk" ünitesine ek olarak insan haklarından olan "*mülkiyet hakkı*" ile "*konut dokunulmazlığı*" konularına; "Ders yılı Sonu" ünitesi içinde ise, "*dayanışma*" konusuna yer verilerek (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, ss. 137, 139, 142, 145, 151) Atatürk'çü düşünce ile demokrasi arasında sürekli ve vazgeçilmez bir bütünlük kurulmuştur. Ancak, öteki sınıflarda olduğu gibi, bu sınıfta da demokrasi eğitimi ile ilgili olarak düzenlenmiş bağımsız bir üniteye rastlanmamıştır.

Sosyal Bilgiler Dersi İçeriği ve Demokrasi Eğitimi: İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi adı altında okutulan konular, birbirleriyle olan yakın ilişkileri ve çocuğa uygunluğu bakımından "Sosyal Bilgiler" adı altında birleştirilmiştir. Özellikle, dersin kapsamı içinde yer alan "Yurttaşlık Bilgisi" konuları, demokratik tutum ve davranışların kazandırılmasında etkilidir. Sosyal Bilgiler dersi, öğretmenin öğrencilere "Türk demokrasisinin korunması yollarını kavratmasını" öngörmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 161).

Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler dersinde "İlimiz ve Bölgemiz" ünitesine ek olarak geliştirilen *"Atatürkçü Düşüncede Özellik Taşıyan Önemli Yaklaşımlar"* ünitesinde, demokratik değerlerle ilgili olarak aşağıdaki konulara yer verilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 163):

1. İnsan Hak ve Hürriyetleri ile Sorumlulukları
2. Hürriyetin çeşitli şekilleri
 - a. Kişi Hürriyeti,
 - b. Din ve Vicdan Hürriyeti,
 - c. Düşünce ve Kanaat Hürriyeti,
 - d. Bilim ve Sanat Hürriyeti,
 - e. Öğrenim Hürriyeti,
3. Kişisel hürriyetin önemi ve kutsallığı
4. Devletin kişisel hürriyetlere ilişkin görevleri
5. İnsan sevgisi ve evrensellik
6. Dayanışma

Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde ise, "Cumhuriyeti Nasıl Kurduk?" ünitesinde yer alan "Cumhuriyetin ilanı ve sonuçları, demokrasi ve önemi, okulda demokratik yönetim ve önemi, demokrasimizi koruma konusunda bize düşen görevler" gibi kimi konular, demokratik değerlerle bütünleştirilmiştir. Ayrıca, "İnsan Hak ve Sorumlulukları" konusuna bu sınıfta "Vatandaşlık Görevleri" ve "Türk Kadın Hakları"nın açıklanması ile devam edilerek temel demokrasi ilkeleri ve demokratik değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır.

Öğretme-Öğrenme Süreci

Belirlenen amaçların ve içeriğin nasıl öğretileceğini açıklayan öğretme-öğrenme sürecinin kapsamına, bireyde istenen davranış değişikliğinin gerçekleşmesini sağlamak için yararlanılan tüm araç-gereç, personel, teknik ve yöntemler girmektedir.

İlkokul Programında, ilkokul, öğrenciye bilimsel yöntemlere göre çalışma yollarını öğretmek, öğrencileri eleştireci düşünmeye yönelten, onların hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düzenlemelerini bir alışkanlık haline getirmelerine yardımcı olan bir kurum olarak belirtilmektedir. Buna dayalı olarak da, her çocuğun kendi yaşında olan diğer çocuklardan farklı bir birey oluşu, bunların eğitim ve öğretimlerinde bireysel farklılıklarına ve ihtiyaçlarına uygun bir program uygulanmasının bir ilke olarak benimsenmesi gerektiği açıklanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 29).

Eğitim ve öğretimin belli başlı amaçlarından birisi ise, İlkokul Programında,

"Bireyin bir değer olduğunu çocuğa hissettirerek ona demokratik bir düzen içinde yaşamının; kişi hürriyetlerine saygı göstermeyi, toplumun menfaatlerini kişisel menfaatlerinin üstünde tutmayı, yardımlaşmayı ve işbirliği yapmayı gerektirdiğini öğretmektir."

şeklinde açıklanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 27).

Bu ifadenin taşıdığı anlam yükü analiz edildiğinde, demokrasinin bir yaşam biçimine dönüşebilmesinde, etkin bir öğrenmeyi gerçekleştirecek ortamın belirlenmesinin ve bu ortamda öğrencinin öğrenme işine etkin katılarak temel insanlık görevlerini öğrenmesinin temel koşul olduğunun anlatılmak istendiği görülür. İlkokul Programında öğretme-öğrenme süreciyle ilgili olarak şöyle denilmektedir:

Bu süreçte çocuklar,

Başkalarının istediklerini değil, ilgi duydukları şeyleri öğrenirler. Sınıf çalışmaları çocukların ilgi ve ihtiyaçları etrafında düzenlenmeli ve ilgiler yoluyla ferdi çalışmalar, küme çalışmaları, yaşantıların paylaşılması, birlikte planlama, değerlendirme, gözlem, araştırma, deney, araç yapma ve kullanma, ifade ve beceri derslerinin üniteye bağlanması, gibi başka etkinliklere yönlendirilmelidir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 28).

Öğretim yöntem ve teknikleri yönünden ise programda öğretmenlere, sınıf içi etkinliklerde küme çalışmalarına yer vererek öğrencilerin sorumluluk duygusu kazanmalarına, tartışma, dinleme ve eleştirme yeteneklerini geliştirmelerine, bilimsel düşünme ile kanaat ve gerçeği birbirinden ayırma gibi demokratik tutum ve davranışlar kazanmalarına rehberlik etmeleri önerilmektedir.

Ders Dışı Etkinlikler

Demokratik eğitimde, sınıf içi etkinliklerin olduğu kadar ders dışı çalışmaların da önemi büyüktür. İlkokul Programında ders dışı etkinliklerin demokratik yaşayış açısından önemi aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 25):

Okul, derslerde ve ders dışı etkinliklerde öğrencilerin yeteneklerini geliştirmeli ve onlara gerekli bilgileri, alışkanlıkları, becerileri kazandırmalıdır. Okulda bütün çalışmalar demokratik yaşayış kurallarına göre düzenlenmeli, sosyal kol çalışmalarına önem verilmelidir.

Programda, okulda yapılacak sosyal kol çalışmalarının her sınıf düzeyinde ayrı ayrı ele alınarak kurulmasının ve işletilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, değerlerin, inançların, ideallerin ifadesi olan belirli gün ve haftalara da sınıf düzeyinde programda yer verildiği ve Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği ile de bu etkinliklerin yapılmasının kurallara bağlandığı görülmektedir. Öte yandan, her sınıf düzeyinde okulda işlenmesi gereken "belirli gün ve haftalar" arasında birinci devrede "Dünya Çocuk Günü" ne yer verildiği halde "İnsan Hakları Haftası" na yer verilmediği dikkati çekmektedir.

Değerlendirme

İlkokul Programında değerlendirme ile ilgili olarak, ilkokulun eğitim ve öğretim ilkelerinden "her çocuk birbirinden farklıdır" ilkesinde şöyle denilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 29):

Belirli bir sınıf seviyesindeki öğrencinin, her öğrenme alanında aynı derecede başarılı olması beklenemez. Bu anlayışla, bir sınıftaki öğrencilerin birbirleri ile kıyaslanması yerine, her çocuğun başarısı kendi gelişimi içerisinde değerlendirilmelidir.

Değerlendirmenin bu şekilde yapılması, çocuğun bireyselliğine saygı duymak demektir. Bu da, demokratik eğitimin özüdür. Aynı zamanda bu, insan olmanın kişiye sağladığı bir haktır.

Eğitim sürecinde değerlendirme, vazgeçilmez temel öğelerinden biridir. Değerlendirmenin yapılması, hem programın hedeflerine ulaşma derecesinin belirlenmesi, hem de öğretmenin kendi tutum ve davranışlarına ilişkin yargıda bulunması yönünden önem taşımaktadır.

"Öğrencilerin başarılarını ölçme yoluyla yapılacak değerlendirme; sadece bir not verme işi değil, sözlü, yazılı ve test şeklindeki değerlendirme yollarıyla gelişme ve ilerleme durumunu tanımaya yardım eden bir nitelik taşımaktadır" (Milli Eğitim Bakanlığı, 1991, s. 29). Çocuğun bu şekilde tanınması ve değerlendirilmesi, eğitim ve öğretimde demokratik olmanın bir gereğidir.

Bunun için programda, değerlendirme yöntem ve teknikleri ile ilgili olarak, öğretmen rehberliğinde demokrasinin gereği olan davranışları kazandıracak yöntemlerin kullanılması ve her öğrencinin kendi kapasitesi sınırları içinde değerlendirilmesi önerilmektedir.

Öğretmenlerin Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümüne yönelik olarak İlkokul Programını uygulayan öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini sınıflarında ne ölçüde uyguladıkları belirlenmek istenmiştir.

Bu amaçla, çeşitli ilkokullarda sınıf öğretmeni ve yönetici olarak görev yapan öğretmenlerin "Öğretmenlerin Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyini Belirleme Aracı"ndan aldıkları puanların ortalamaları bulunmuştur.

Öğretmenlerin araçtan elde ettikleri puan ortalamaları ve puan dağılımlarının standart sapmaları Çizelge 4'de verilmiştir.

ÇİZELGE 4
ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ
UYGULAMA DÜZEYİ

KÜME	Denek Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
ÖĞRETMENLER	135	4.44	0.33

Çizelge 4'de görüldüğü gibi, öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyini belirten puan ortalaması 4.44, standart sapması ise 0.33

olarak hesaplanmıştır. Bulunan puan ortalaması, araçtan alınabilecek tam puana (5.00) oldukça yakındır.

Elde edilen bu bulguya dayalı olarak, öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini okulda ve sınıfta hemen "her zaman" uyguladıkları, başka bir deyişle öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerinin "çok yüksek" olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin demokratik eğitim ilkeleriyle ilgili her bir önermeye verdikleri yanıtlara ilişkin puan ortalamaları ve standart sapmaları (EK 5) ayrı ayrı incelendiğinde, kimi önermelerle ilgili değerlerin dikkati çekici olduğu görülmüştür. Örneğin, öğretmenler, "Her öğrenciyi ayrı bir değer olarak görme" konusunda 4.82'lik bir ortalama elde etmişlerdir. Bu önermenin standart sapmasının (0.42) ortalamaya oldukça yakın bir düzeyde olması, öğretmenlerin her öğrenciyi ayrı bir değer olarak görmede birleştikleri biçiminde yorumlanabilir. Ayrıca, öğretmenler, öğrenciler arasında cins, yaş, sosyal konum, ekonomik durum vb. yönlerden ayırım gözetmediklerini, 4.80 gibi bir ortalama değerle buna "her zaman" dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak, standart sapmanın (0.72) ortalamadan çok yüksek olması onların bu konuda birleşmedikleri, geniş bir dağılım gösterdikleri biçiminde açıklanabilir.

Öte yandan, öğretmenler, "büyük ölçüde" düzeyinde olmakla birlikte, "eğitsel kolların etkin biçimde işlemlerini sağlama" ve "küme çalışmaları ile bireysel çalışmalara önem verme" önermelerinde en düşük puan ortalamalarına (3.99 ve 3.97) sahip olmuşlardır. Her iki önermenin de standart sapma değerlerinin yüksek ve birbirine çok yakın olması, öğretmenlerin bu konularda bir yayılma özelliği gösterdikleri söylenebilir.

Öğretmenlerin genel olarak her bir soruya verdikleri yanıtların standart sapmaları incelendiğinde, en yüksek sapmanın 0.93 olduğu dikkate alınırsa, öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini "her zaman" ın üst sınırında yani "çok yüksek" düzeyde uyguladıkları söylenebilir. Bununla birlikte, öğretmenlerin

demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerini gösteren puan ortalaması oldukça geniş bir dağılım göstermektedir.

Öğretmenlerin Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi

Araştırmada üçüncü olarak, öğretmenlerin cinsiyetleri, görevleri ve hizmet yılları gibi kişisel özelliklerine göre demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyinin değişip değişmediği belirlenmek istenmiştir. Bunun için öğretmenlerin kişisel özelliklerine göre demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyini gösteren puanların ortalamaları bulunmuştur.

Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre sınıfta demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacı ile iki gruba ayrılan deneklerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyini belirleme aracından aldıkları puan ortalamaları ile standart sapmaları hesaplanmıştır. Bununla ilgili veriler Çizelge 5'te verilmiştir.

ÇİZELGE 5
ÖĞRETMENLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE
DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİ

CİNSİYET	Denek Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
KADIN	69	4.48	0.31
ERKEK	66	4.39	0.33

Çizelge 5'teki verilere göre, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyini belirleme aracından aldıkları puan ortalamaları arasında kadın öğretmenler lehine bir fark olduğu izlenimi edinilmektedir. Kadın öğretmenlerin puan ortalaması 4.48, erkek öğretmenlerin puan ortalaması ise 4.39 olarak belirlenmiştir. Bu sonuca bakarak kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha demokratik bir tutuma sahip oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri arasında görülen bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile t-testi uygulanmıştır. Ne var ki, Çizelge 6'da görüldüğü gibi, t-testi sonucunda iki grubun puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

ÇİZELGE 6
ÖĞRETMENLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ
UYGULAMA DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

CİNSİYET	Denek Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)	t Değeri (t)	Serbestlik Derecesi (Sd)	Anlamlılık Düzeyi (P)
KADIN	69	4.48	0.31	1.64	133	> 0.05
ERKEK	66	4.39	0.33			

*p > 0.05

Öğretmenlerin cinsiyetleri açısından demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmayışı, öğretmenlerin kadın-erkek ayırımı olmaksızın demokratik eğitim ilkelerini benimsediklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, Büyükkaragöz'ün (1990) ortaöğretimde öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin araştırma bulguları ve Gözütök'ün (1995) öğretmenlerin demokratik tutumlarına ilişkin bulguları ile de tutarlılık göstermektedir.

Öğretmenlerin Görevlerine göre Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyi

Öğretmenlerin görevlerine göre demokratik eğitim ilkelerini öğretme-öğrenme sürecinde uygulama düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için, araştırma evrenindeki öğretmenler, sınıf öğretmeni ve yönetici olarak iki görev grubuna ayrılmış ve her bir grubun puan ortalamaları ile standart sapmaları ayrı ayrı hesaplanmıştır. Öğretmenlerin görevlerine göre demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyini belirleme aracından aldıkları puanlar Çizelge 7'de görülmektedir.

ÇİZELGE 7
ÖĞRETMENLERİN GÖREVLERİNE GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİ

GÖREV	Denek Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
SINIF ÖĞRETMENİ	112	4.45	0.32
YÖNETİCİ	23	4.38	0.35

Çizelge 7'deki veriler incelendiğinde, gruplar arasında yüksek ortalama puanın (4.45) sınıf öğretmenlerine, düşük ortalama puanın ise yöneticilere (4.38) ait olduğu görülmektedir. Buna dayalı olarak, öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerinin yöneticilere göre biraz daha iyi bir düzeyde oldukları düşünülebilir.

Yöneticilerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerinin daha düşük olması, öğretmenlik ile yöneticilik görev ve değerlerinin karıştırılmasından kaynaklanan bir rol çatışmasından, öğretmenlik yeterliklerinin azalmasından ya

da yöneticilik özelliklerinin ağır basmasından dolayı düşündüklerini tam uygulayamadıklarından kaynaklanıyor olabilir.

Elde edilen bulgulara dayalı olarak, sınıf öğretmenleri ile yöneticilerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerinin ortalama puan değerleri arasında görülen farkın anlamlı olup olmadığı, t-testi ile incelenmiş ve bununla ilgili sonuçlar Çizelge 8'de verilmiştir.

ÇİZELGE 8
ÖĞRETMENLERİN GÖREVLERİNE GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ
UYGULAMA DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

GÖREV	Denek Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)	t Değeri (t)	Serbestlik Derecesi (Sd)	Anlamlılık Düzeyi (P)
SINIF ÖĞRETMENİ	112	4.45	0.32	0.92	133	> 0.05
YÖNETİCİ	23	4.38	0.35			

* $p > 0.05$

Çizelge 8'deki sonuçlara göre, öğretmenlerin görev gruplarına ilişkin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyini belirleme aracından aldıkları puan ortalamalarına uygulanan t-testi sonucunda elde edilen değer ($t = 0.92$), .05 anlamlılık düzeyinde tablo değerinden daha küçüktür. Buna dayalı olarak, öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerinin, yürüttükleri görevlere göre anlamlı derecede farklılaşmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Hizmet Yıllarına Göre Demokratik Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyleri

Öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri arasında, hizmet yılları açısından farklılaşmalar olup olmadığının belirlenebilmesi için, üç hizmet yılı grubuna ayrılan öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeylerine ilişkin bulgular Çizelge 9'da görülmektedir.

ÇİZELGE 9

ÖĞRETMENLERİN HİZMET YILLARINA GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİ

HİZMET YILI	Denek Sayısı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
6-17 yıl	12	4.39	0.26
18-23 yıl	70	4.40	0.36
24 yıl ve üstü	53	4.49	0.27

Çizelge 9'da görüldüğü gibi, farklı hizmet yılına sahip öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyini belirleme aracından aldıkları puan ortalamaları 4.39 ile 4.49, standart sapmaları ise 0.26 ile 0.36 arasında değişmektedir.

Çizelgedeki verilerden, 6-17 yıl ve 18-23 yıl hizmete sahip öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri arasında fark bulunmadığı, 24 yıl ve üstünde hizmete sahip öğretmenlerin puan ortalamasının ise, öteki hizmet gruplarına göre daha yüksek bir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

24 yıl ve üstü hizmete sahip öğretmenlerle öteki hizmet gruplarının puanları arasındaki farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile hizmet gruplarının puanlarına tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve varyans analizi sonuçları Çizelge 10'da verilmiştir.

ÇİZELGE 10
ÖĞRETMENLERİN HİZMET YILLARINA GÖRE DEMOKRATİK EĞİTİM
İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı (KT)	Serbestlik Derecesi (Sd)	Kareler Ortalaması (KO)	F Değeri (F)	Anlamlılık Düzeyi (P)
Gruplararası	0.3	2	0.15	.24	> 0.05
Grup içi	13.96	132	0.1		
Toplam	14.26				

* $p > 0.05$

Çizelge 10'daki sonuçlara göre, öğretmenlerin hizmet yıllarına ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda hesaplanan F değerinin ($F = 0.24$), .05 anlamlılık düzeyinde F tablosundaki değere göre daha küçük olduğu anlaşıldığından, öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri hizmet yıllarına göre anlamlı derecede farklılaşmamaktadır. Bunda, öğretmenlerin aynı ön lisans ve lisans tamamlama programlarından geçmelerinin ve demokratik bir ortamda, demokrasi konusunda daha da bilinçlenmelerinin etkisi olduğu söylenebilir.

V. BÖLÜM

ÖZET, YARGI ve ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma problemi ve yöntemi ile araştırma sonunda elde edilen bulgular özetlenerek bu bulgulara dayalı olarak ulaşılan yargıya ve İlkokul Programının demokratik eğitim ilkeleri açısından geliştirilmesine yönelik kimi önerilere yer verilmiştir.

Özet

Eğitim, kişilere belirli bir biçim ve kişilik kazandırmayı hedefler. Önceden belirlenen eğitim hedefleri, bireyin kişiliğini etkilerken aynı zamanda da toplumla kaynaşan, kendine güven duyan, mutlu bireyler yetiştirilmesine de kılavuzluk eder. Bu nitelikler, eğitim kurumlarında düzenlenen öğrenme yaşantılarıyla bireye kazandırılmaya çalışılır. Eğitim kurumlarındaki öğrenme yaşantıları, öğrenme sürecinin etkin biçimde oluşmasında ve hedeflenen niteliklerin kazanılmasında etkili yaşantılardır. Bireylerin, içinde yaşadıkları topluma etkili uyum yapabilmeleri, gelecekteki yaşantılarını sağlam temeller üzerine kurmadaki başarıları, onların eğitim kurumlarında kazanacağı demokratik tutum ve değerlere bağlıdır. Bu değerlerin kazandırılması ise, ancak eğitim örgütünün bütün boyutlarıyla demokratikleşmesi ile mümkün olabilir.

Eğitimsel bir süreç olan demokratikleşmede çocuk, demokratik tutum ve değerlere ancak eğitim programları aracılığıyla ve yaşayarak ulaşabilir. Demokrasiyi bir yönetim biçimi, bir yaşayış felsefesi olarak seçmiş bireylerin

yetiştirilmesinde eğitim programları kadar öğretmenlerin ve onların yetiştirilmelerindeki politik anlayışların da etkisinin büyük olduğu muhakkaktır.

Öğrencilerin demokratik eğitimin amaçları doğrultusunda yetişmelerinde ve demokratik ilkeleri benimseyerek yaşantıya dönüştürebilmelerinde onlara etkili yardımı, öncelikle ilkokul öğretmenleri sağlayabilir. Ne var ki, yapılan gözlemler, öğretmenlerin böyle bir yardımı yeterince yapamadıkları izlenimini vermektedir. Bunun sonucu olarak ta, demokratik eğitim ilkelerinin eğitim programlarına ne ölçüde yansıtıldığı ve öğretmenlerin bunları sınıf ortamında uygulayabilmedeki yeterliklerinin belirlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı, demokratikleşme sürecinde demokratik eğitim ilkelerinin İlkokul Programına ne ölçüde yansıdığı ve Çanakkale İl Merkezinde bulunan ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticilerin bu ilkeleri ne derecede uygulayabildikleri konusunda onların görüşlerini belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Demokratik eğitim ilkeleri 1968 İlkokul Programının " amaçlar, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri, ders dışı etkinlikler ve değerlendirme" boyutlarında nasıl yer almaktadır?

2. Demokratik eğitimin ilkelerinin ilkokullarda öğretmenler tarafından uygulanma düzeyi nedir?

3. Öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri cinsiyetlerine, sınıf öğretmeni ya da yönetici olmalarına ve meslekteki kıdemlerine göre değişmekte midir?

Çanakkale il merkezinde tüm ilkokullarda 1994-1995 öğretim yılında görev yapan toplam 135 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Veriler, İlkokul Programı demokratik eğitim ilkeleri açısından irdelenerek ve "Öğretmenlerin Demokratik

Eğitim İlkelerini Uygulama Düzeyini Belirleme Aracı" kullanılarak toplanmıştır. Geliştirilen araca faktör analizi uygulanmış ve araç, güvenilirliği test edilerek son biçimi verildikten sonra evrene uygulanmıştır. Verilerin çözümlü için SPSS+PC programından yararlanılmıştır.

1968 İlkokul Programının, demokratik eğitim ilkeleri açısından amaçlar, içerik, öğretim-öğrenme süreci, ders dışı etkinlikler ve değerlendirme boyutlarında irdelenmesi sonunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

1. İlköğretimin amaçları programda, her ne kadar demokratik idealler ölçüsünde Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak yer almış, öğrenciler arasında demokratik ilişkilerin geliştirilmesi ve demokrasinin bir yaşama biçimine dönüştürülmesi ön planda düşünölmüş ise de, amaçlarda, yurttaşlık görevleri ön plana çıkarılırken, yurttaşlık haklarına yeteri kadar yer verilmemiştir.

2. Programda, ilköğretimin amaçlarının gerçekleştirilmesinde okulda demokratik bir ortamın oluşturulmasının önemine değinilerek "ilkokul gerçeğ bir topluluktur" ve "her çocuk birbirinden farklıdır" ilkeleriyle demokratik eğitimin yerleşmesi açısından okulun rolü vurgulanmıştır.

3. Derslerin amaçlarında, demokratik eğitim ilkelerine yer verilmiştir. Demokratik değerler, toplumda demokratik ilişkilerin geliştirilmesi ve demokrasinin bir yaşama biçimi haline dönüşmesine yardım etmesi ve eğitimin genel amaçlarına katkıda bulunması amacıyla derslerin özel amaçları arasına yerleştirilmiştir.

4. Program içeriği düzenlenirken ilkokul öğrencilerinin ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanması, bireysel farklılıklar, özel yeteneklerin geliştirilmesi ve onların etkinliğe yöneltilmesi esası benimsenmiş ve bu özellikler program içeriğine yansıtılmıştır.

"İnsan sevgisi" ve "evrensellik", "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti", "dayanışma", "insan hak ve özgürlükleri ile sorumlulukları"

konularına "Atatürk'çü Düşüncede Özellik Taşıyan Önemli Yaklaşımlar" ünitesinde birinci sınıftan itibaren mihver dersler kapsamında "ek ünite" olarak yer verilmiştir.

5. Temel hak ve özgürlükler'le ilgili olarak bağımsız bir üniteye, hiçbir sınıfın mihver dersi içinde rastlanmamıştır.

6. Programda, yöntem ve teknik açısından öğretmene, kendisinin rehberliğinde, demokrasinin gereği olan davranışları kazandıracak yöntemler kullanması önerilmektedir.

7. Okulun gerçek bir topluluk olduğu, demokratik tutum ve becerilerin bu toplulukta ancak yaşantılarla kazandırılabilceği görüşü programa yansıtılmıştır.

Sınıf öğretmeni ve yönetici olarak görev yapan öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini uygulama düzeyleri arasında cinsiyet, görev ve hizmet yılı değişkenleri açısından anlamlı fark görülmemiştir. Sınıf öğretmeni ve yöneticiler, demokratik eğitim ilkelerini "her zaman" sıklığında uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Bu, öğretmen ve yöneticilerin öğrenmenin temel değişkeninin öğrenci olduğu düşüncesini benimsediklerinin, çocuğun temel hak ve özgürlüklerine saygı duyduklarının ve onların bireyselliğine önem verdiklerinin bir kanıtıdır. Sınıf öğretmeni ve yöneticiler, çocuğun temel insan haklarını yaşayarak öğrenmesinde hemfikirdirler.

Yargı

Bu araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda, demokratik eğitim ilkelerinin İlkokul Programında yeterince yer almasına karşın, ilkelerin "hak" lardan çok "görevler" şeklinde yer aldığı; öğretmenlerin demokratik eğitim ilkelerini sınıflarında "çok yüksek" düzeyde uyguladıkları; cinsiyet, görev ve hizmet yılı değişkenlerinin etkili olmadığı yargısına ulaşılmıştır.

Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak, demokratik eğitim ilkelerinin 1968 İlkokul Programına yansması ve sınıf öğretmeni ve yöneticilerin uygulama düzeylerine yönelik, demokratik eğitimin etkililiğini ve sürekliliğini sağlamak için alınması gereken önlemlere ilişkin şu öneriler getirilmiştir.

a. Programda gerek ilköğretimin gerekse derslerin özel amaçları belirlenirken yalnız yurttaşlık görevleri değil, yurttaşlık haklarına da yeterince yer verilmelidir.

c. Temel insan hakları, sınıflarda bilgi düzeyinde ezberletilmekten çok, uygulama düzeyinde yaşatılarak öğretilebilecek bir biçimde program içeriğine yansıtılmalıdır.

d. Temel insan hak ve özgürlüklerine program içeriğinde, belli sınıfların bazı ünitelerine ek olarak geliştirilen bir "ek ünite" olarak değil de, öğretim yılı boyunca işlenmesi gereken bağımsız bir ünite olarak yer verilmeli, ifade ve beceri dersleriyle de desteklenmelidir.

e. Program, çağdaş program geliştirme ilkelerine uygun olarak sürekli şekilde geliştirilmeli ve bu sürece öğretmen ve yöneticilerle birlikte, eğitimle dolaylı yoldan ilişkisi bulunan kurum ve kuruluşların da katılımı sağlanmalıdır. Bu amaçla, her bölge düzeyinde küçük şûralar oluşturularak programların daha demokratikleştirilmesi için neler yapılabileceği tartışılmalı ve bu şûralarda alınan kararlar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değerlendirilmelidir.

f. Özgürlük eğitimine, bütün sınıflarda ve gelişim aşamalarında yer verilmelidir. Bu eğitimin verilmesinde çocuğun özgürlüğü kavrayacağı ödevlerin yaptırılması yolu seçilmeli, onun yeteneklerini kullanabileceği öğrenme koşulları yaratılmalıdır. Verilen ödevlerin değerlendirilmesinde onun bulunduğu gelişim basamağı dikkate alınmalıdır.

g. Belirli gün ve haftaların, hem okul, hem de sınıf düzeyinde kutlanmasına önem verilmeli, "İnsan Hakları Haftası" her sınıf düzeyinde ele alınarak işlenmelidir.

h. Sınıf ortamında öğrencileri etkin kılacak demokratik eğitim ilkelerine uygun yeni iletişim yöntem ve teknikleri kullanılmalıdır. Öğrenci katılımını sağlayacak yöntem ve tekniklerin kullanılış biçimi Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversitelerin işbirliği ile düzenlenecek hizmetiçi eğitim programlarıyla öğretmenlere öğretilmelidir.

ı. Ders kitapları, demokratik eğitim ilkelerini kapsamı açısından yeniden ele alınarak bilimsel olmayan öğretilerden ayıklanmalı, demokratik hak ve özgürlükleri içeren konulara yer verilmelidir.

i. Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversitelerin işbirliği ile demokratik eğitimin önemini vurgulayan konferans, panel ve seminerler düzenlenerek öğretmenlerin demokrasi eğitimi konusunda daha da bilinçlenmelerine yardımcı olunmalıdır.

EKLER

EK	Sayfa
<p>1. ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYİNİ BELİRLEME ARACI</p>	62
<p>2. ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYİNİ BELİRLEME ARACI MADDELERİNİN FAKTÖR YÜKLERİ</p>	66
<p>3. ARAŞTIRMA İZİNİ DİLEKÇESİ</p>	68
<p>4. VALİLİK OLURU</p>	69
<p>5. DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ ÖĞRETMENLERİN UYGULAMA DÜZEYLERİ</p>	70

EK 1

**ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM
İLKELERİNİ UYGULAMA DÜZEYİNİ
BELİRLEME ARACI**

Değerli Meslektaşım,

Elinizdeki ölçme aracı, araştırma çerçevesinde, programda yer alan demokratik eğitim ilkelerinin "amaçlar, dersler, ders konuları, ders dışı etkinlikler ve değerlendirme" boyutlarında sınıf ortamında, ne ölçüde uygulanabildiği konularında görüşlerinizin alınmasını ve değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu araştırma sonucunda elde edilen verilerin İlkokul Programı'nın düzenlenip geliştirilmesi çalışmalarına ışık tutması beklenmektedir.

Araçtaki maddelerinin yanıtlanmasıyla ilgili açıklamalar önermelerin başında belirtilmiştir. Toplanan bilgiler araştırma dışında başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Bu nedenle kimliğinizi belirtmenize gerek yoktur.

Yardımlarınızdan dolayı teşekkür ederim.

ADRES:

Muhittin OTLUCA

Onsekiz Mart Üniv.
Sınıf Öğr. Bl. Öğr. Grv.
ÇANAKKALE
TEL: (İş) 2171303
(Ev) 2178826

Ek 1 - Devam

BÖLÜM I.

Aşağıdaki seçeneklerden durumunuza uygun olanı işaretleyiniz.

- Okuldaki görev ve ünvanınız : () Yönetici () Öğretmen
 Cinsiyetiniz : () Erkek () Kadın
 Hizmet yılınız : () 1-5 yıl
 : () 6-11 yıl
 : () 12-17 yıl
 : () 18-23 yıl
 : () 24-... üstü yıl

BÖLÜM II.

Aşağıda, İlkokul Programına yansıtılan Demokratik Eğitim İlkelerinin, sınıf ortamında ne ölçüde uygulandığı ile ilgili önermeler bulunmaktadır. Önermeleri dikkatle okuyarak, uygulamanızı en iyi yansıtan değerlendirme derecelerinden birini işaretleyiniz.

	Her zaman	Büyük ölçüde	Kısmen	Pek az	Hiç
1. Amaçları, öğrencinin yeterliliklerine uygun olarak seçerim.	()	()	()	()	()
2. Öğrenciyi amaçtan haberdar ederim.	()	()	()	()	()
3. Çocuğun, temel insan haklarını yaşayarak öğrenmesine zemin hazırlarım.	()	()	()	()	()
4. Öğrencinin kendi davranışlarına ilişkin karar seçenekleri üretmesine olanak veririm.	()	()	()	()	()
5. Öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen, işbirliğini esas alırım.	()	()	()	()	()
6. Bireysel farklılıklara uygun yaşantı kazandırmayı ön planda tutarım.	()	()	()	()	()
7. Problem çözüme ve eleştirel düşünmeyi geliştirmeye dikkat ederim.	()	()	()	()	()

	Her zaman	Büyük ölçüde	Kısmen	Pek az	Hiç
8. Küme çalışmaları ile bireysel çalışmalara önem veririm.	()	()	()	()	()
9. Öğrencilerde gördüğüm demokratik davranışları geliştiririm	()	()	()	()	()
10. Farklı düşüncelerin belirtilmesine fırsat veririm.	()	()	()	()	()
11. Çocuğu soru sormaya teşvik ederim.	()	()	()	()	()
12. Eğitsel kolların etkin biçimde işlemlerini sağlarım.	()	()	()	()	()
13. Her öğrenciyi ayrı bir değer olarak görürüm.	()	()	()	()	()
14. Her öğrenciyi kendi kapasitesi sınırları içinde değerlendiririm.	()	()	()	()	()
15. Cinsiyet, yaş, sosyal konum, ekonomik durum vb. yönlerden öğrenciler arasında ayırım gözetmem.	()	()	()	()	()
16. Eğitsel kollarında görev alacakların seçimini demokratik biçimde yaparım.	()	()	()	()	()
17. Derslerde bilimsel tutum ve anlayışı geliştirici yöntemler izlerim.	()	()	()	()	()
18. Gruplar arasında özgür etkileşimin önemine inanır ve bunu sağlamaya çalışırım.	()	()	()	()	()
19. Etkinliklerde birlikte düşünme ve karar verme ilkesini benimserim.	()	()	()	()	()
20. Öğrenme-öğretme sürecinde öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyini dikkate alırım.	()	()	()	()	()
21. Etkinliklerde, çocuğun bireysel öğrenme hızına uygun yöntemler kullanırım.	()	()	()	()	()
22. Öğrencilerin öğrenme yaşantılarını özgürce geçirerek öğrenmelerini sağlarım.	()	()	()	()	()
23. Ders dışı etkinliklerde grubun çalışma programını kendisinin düzenlemesine fırsat veririm.	()	()	()	()	()
24. Öğrenme-öğretme sürecinde çocuğun etki altında kalmadan düşünmesine ve davranmasına ortam hazırlarım.	()	()	()	()	()
25. Alınan ortak kararlara duyarlı davranırım.	()	()	()	()	()

	Her zaman	Büyük ölçüde	Kısmen	Pek az	Hiç
26. Öğretim hizmetinin niteliğini arttırmak için öğrenci katılımını sağlamaya özen gösteririm	()	()	()	()	()
27. Çocuğun bireysel ve grup sorumluluğu bilincini kazanmasına dikkat ederim.	()	()	()	()	()
28. Kurallara uyma bilincini yaşantılarla geliştiririm.	()	()	()	()	()
29. Değerlendirmeyi, öğrencinin geleceğe hazırlanmasında bir araç olarak ele alırım.	()	()	()	()	()

EK - 2

**ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ
UYGULAMA DÜZEYİNİ BELİRLEME ARACI
MADDELERİNİN FAKTÖR YÜKLERİ**

No	MADDELER	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9
1	Amaçları, öğrencinin yeterliliklerine uygun olarak seçerim.	.362	.493	-.130	.184	-.369	-.028	.124	.005	-.070
2	Öğrenciyi amaçtan haberdar ederim.	.489	-.200	.079	.058	-.414	-.066	.034	.277	.158
3	Çocuğun temel insan haklarını yaşayarak öğrenmesine zemin hazırlarım.	.400	-.097	.082	.200	.247	-.180	.220	.433	.293
4	Kendi davranışlarına ilişkin karar seçenekleri üretmesine olanak veririm.	.434	.126	.116	.173	.434	.069	.088	.162	.101
5	Öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen işbirliğini esas alırım.	.375	.347	-.343	.442	.187	.039	.099	.276	.272
6	Bireysel farklılıklara uygun yaşantı kazandırmayı ön planda tutarım.	.446	.295	.203	.394	.054	.099	.100	.038	.200
7	Problem çözme ve eleştirel düşünmeyi geliştirmeye dikkat ederim.	.631	.149	.151	.089	.069	-0.29	.163	.069	-.012
8	Küme çalışmaları ile bireysel çalışmalara önem veririm.	.604	.026	.088	.105	.076	-.281	.108	.061	-.032
9	Öğrencilerde gördüğüm demokratik davranışları geliştiririm.	.458	.019	.116	.136	-.108	-.368	.373	.324	.067
10	Farklı düşüncelerin belirtilmesine fırsat veririm.	.443	.046	.202	.033	-.165	.455	.278	.111	-.023
11	Çocuğu soru sormaya teşvik ederim.	.396	.074	.495	.113	.288	.284	.087	.246	-.018
12	Eğitsel kolların etkin biçimde işlemlerini sağlarım.	.548	.049	.094	.267	-.031	-.314	.341	.091	.217
13	Her öğrenciyi ayrı bir değer olarak görürüm.	.439	.324	.388	.392	-.137	.047	.020	.171	.081
14	Her öğrenciyi kendi kapasitesi sınırları içinde değerlendiririm.	.368	.563	.048	.021	.100	.116	.002	.178	-.211
15	Cins,yaş,sos.konum,ekonomik durum vb.yönlerden ayrıım gözetmem.	.005	.210	.292	.142	.249	.210	.031	.311	.669
16	Eğitsel kollarıda görev alacakların seçimini demokratik biçimde yaparım.	.448	.408	.312	.335	-.160	.056	.054	0.07	-.045
17	Derslerde bilimsel tutum ve anlayışı geliştirici yöntemler izlerim.	.488	.079	-.006	.024	.381	-.051	.032	.028	-.073
18	Gruplar arasında özgür etkileşimin önemine inanır ve sağlamaya çalışırım.	.489	.297	.336	.238	.214	-.055	.232	.196	.098
19	Etkinliklerde birlikte düşünme ve karar verme ilkesini benimserim.	.373	.136	.035	.409	.225	.164	.180	.452	-.169

Ek 2 - Devam

No:	MADDELER	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9
20	Öğrenme-öğretme sürecinde hazırbulunuşluk düzeyini dikkate alırım.	.394	.442	-.062	.312	-.043	.109	.130	.361	-.022
21	Bireysel öğrenme hızına uygun yöntemler kullanırım.	.515	.169	-.133	.290	.058	-.285	.276	.033	-.015
22	Öğrencilerin öğrenme yaşantılarını özgürce geçirerek öğrenmelerini sağlarım.	560	177	165	105	103	-353	-382	006	-035
23	Ders dışı etkinliklerde grubun çalışma programını kendisinin düzenlemesine fırsat veririm.	402	487	380	400	130	245	-177	172	181
24	Öğrenme-öğretme sürecinde etkilenmeden düşünmesine ortam hazırlarım.	.603	.372	.034	.246	.183	.013	.006	.049	.077
25	Alınan ortak kararlara duyarlı davranırım.	.591	.137	.242	.205	.208	.118	.232	.082	-.031
26	Öğretim hizmetinin niteliğini arttırmada öğrenci katılımını sağlamaya özen gösteririm göst. gösteririm.	.599	.216	.151	.317	.004	.091	.154	.158	.125
27	Çocuğun bireysel ve grup sorumluluğu bilincini kazanmasına dikkat ederim.	.569	.094	.108	.024	.447	.108	.255	.059	-.123
28	Kurallara uyma bilincini yaşantılarla geliştiririm.	.441	.068	.146	.254	.031	-340	.441	.102	.030
29	Değerlendirmeyi, öğrencinin geleceğe hazırlanmasında bir araç olarak ele alırım.	.287	.002	.574	.341	.095	.129	.336	.186	.035
Faktörlerin açıkladığı varyans yüzdesi		22.5	6.8	5.1	5	4.8	4.7	4.2	3.9	3.6

EK 3 - İZİN**ÇANAKKALE VALİLİĞİ
MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ' NE
ÇANAKKALE**

"Demokratik Eğitim İlkelerinin Sınıf Ortamında Uygulanması" ile ilgili olarak öğretmen tutumlarına yönelik bir araştırma yapmaktayım. Araştırma konusu hakkında İlimiz Merkez İlkokullarında görevli öğretmenlere yönelik anket uygulamasına izin vermenizi saygılarımla arz ederim.

25.05.1995

Muhittin OTLUCA

Adres:

Çanakkale Eğitim Fakültesi

Sınıf Öğretmenliği Bölümü

ÇANAKKALE

Anket Uygulanacak İlkokullar:

Anafartalar İlköğretim Okulu 1. Kademe

Arıburnu İlkokulu

Barbaros İlkokulu

Cevatpaşa İlkokulu

Cumhuriyet İlkokulu

Gazi İlkokulu

İstiklâl İlkokulu

Onsekiz Mart İlkokulu

Ömer Mart İlköğretim Okulu 1. Kademe

Şemsettin Fatma Çamoğlu İlköğretim Okulu 1. Kademe

Turgut Reis İlköğretim Okulu 1. Kademe

EK 4 - İZİN

T.C.
 ÇANAKKALE VALİLİĞİ
 Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : Eğitim-Öğretim Bl. 010/009001
 KONU: Anket Uygulaması

ÇANAKKALE VALİLİĞİ'NE

İlimiz Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi Muhittin OTLUCA' nın aşağıda belirtilen okullarda görevli öğretmenlere yönelik "Demokratik Eğitim İlkelerinin Sınıf Ortamında Uygulanması" konulu bir anket uygulamak isteği ile ilgili 25.05.1995 tarihli dilekçesi ekte sunulmuştur.

Adı geçenin belirtilen okullarımızda söz konusu anketi uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde; olurlarınıza arz ve teklif ederim.

İhsan ERDEM
 Milli Eğitim Müdürü

OLUR:
 25.05.1995
 Mehmet SEYMAN
 Vali a.
 Vali Yardımcısı

Anket Uygulanacak İlkokullar
 Anafartalar İlköğretim Okulu 1. Kademe
 Arıburnu İlkokulu
 Barbaros İlkokulu
 Cevatpaşa İlkokulu
 Cumhuriyet İlkokulu
 Gazi İlkokulu
 İstiklâl İlkokulu
 Onsekiz Mart İlkokulu
 Ömer Mart İlköğretim Okulu 1. Kademe
 Şemsettin Fatma Çamoğlu İlköğretim Okulu 1. Kademe
 Turgut Reis İlköğretim Okulu 1. Kademe

EK 5

ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK EĞİTİM İLKELERİNİ
UYGULAMA DÜZEYLERİ (N = 135)

No	SORULAR	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
1	Amaçları, öğrencinin yeterliliklerine uygun olarak seçerim.	4.28	0.71
2	Öğrenciyi amaçtan haberdar ederim.	4.16	0.84
3	Çocuğun temel insan haklarını yaşayarak öğrenmesine zemin hazırlarım.	4.6	0.56
4	Kendi davranışlarına ilişkin karar seçenekleri üretmesine olanak veririm.	4.16	0.67
5	Öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen işbirliğini esas alırım.	4.59	0.58
6	Bireysel farklılıklara uygun yaşantı kazandırmayı ön planda tutarım.	4.07	0.9
7	Problem çözme ve eleştirel düşünmeyi geliştirmeye dikkat ederim.	4.49	0.63
8	Küme çalışmaları ile bireysel çalışmalara önem veririm.	3.97	0.81
9	Öğrencilerde gördüğüm demokratik davranışları geliştiririm.	4.64	0.5
10	Farklı düşüncelerin belirtilmesine fırsat veririm.	4.53	0.6
11	Çocuğu soru sormaya teşvik ederim.	4.59	0.58
12	Eğitsel kolların etkin biçimde işlemesini sağlarım.	3.99	0.93
13	Her öğrenciyi ayrı bir değer olarak görürüm.	4.82	0.42
14	Her öğrenciyi kendi kapasitesi sınırları içinde değerlendiririm	4.64	0.6
15	Cins, yaş, sosyal konum, ekonomik durum vb. yönlerden ayırım gözetmem.	4.8	0.72
16	Eğitsel kollarda görev alacakların seçimini demokratik biçimde yaparım.	4.64	0.62
17	Derslerde bilimsel tutum ve anlayışı geliştirici yöntemler izlerim.	4.39	0.62

EK 5'e devam.

No	SORULAR	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (S)
18	Gruplararası özgür etkileşimin önemine inanır ve sağlamaya çalışırım.	4.47	0.58
19	Etkinliklerde birlikte düşünme ve karar verme ilkesini benimserim.	4.39	0.57
20	Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyini dikkate alırım.	4.28	0.74
21	Etkinliklerde, çocuğun bireysel öğrenme hızına uygun yöntemler kullanırım.	4.27	0.68
22	Öğrencilerin öğrenme yaşantılarını özgürce geçirerek öğrenmelerini sağlarım.	4.33	0.71
23	Ders dışı etkinliklerde grubun çalışma programını kendisinin düzenlemesine fırsat veririm.	4.07	0.80
24	Öğretme-öğrenme sürecinde çocuğun etki altında kalmadan düşünmesine ve davranmasına ortam hazırlarım.	4.4	0.68
25	Alınan ortak kararlara duyarlı davranırım.	4.61	0.6
26	Öğretim hizmetinin niteliğini arttırmak için öğrenci katılımını sağlamaya özen gösteririm.	4.57	0.61
27	Çocuğun bireysel ve grup sorumluluğu bilincini kazanmasına dikkat ederim.	4.62	0.49
28	Kurallara uyma bilincini yaşantılarla geliştiririm.	4.57	0.58
29	Değerlendirmeyi, öğrencinin geleceğe hazırlanmasında bir araç olarak ele alırım.	4.43	0.82

KAYNAKÇA

- Açıkalın, Aytaç. **Teknik ve Toplumsal Yönleriyle Okul Yöneticiliği**. Ankara: Pegem Yayınları, 1994.
- Adem, Mahmut. **Demokratik Lâik Çağdaş Eğitim Politikası**. Ankara: Şafak Matbaacılık, 1995.
- Alıcıgüzel, İzzettin. **İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim**. Dördüncü Basım. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1979.
- Altıntaş, Ersin. "Eğitimde Demokratikleşme ve Rehberlik", **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: 6, Sayı: 1, 1991.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**. Strasburg: Avrupa Konseyi Basın ve Haberler Müdürlüğü.1968.
- Başaran, İbrahim Ethem. "Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir?", **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 19, Sayı 1-2, 1986.
- Bilen, Mürüvvet. **Plandan Uygulamaya Öğretim**. Ankara: 1993.
- Bilgen, Nihat. **Çağdaş ve Demokratik Eğitim**. Ankara : Milli Eğitim Basımevi,1994
- Binbaşoğlu, Cavit. **Özel Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Binbaşoğlu Yayınları,1981.
- _____. "Demokratik Davranışlar ve Demokratik Eğitim İlkeleri", **Çağdaş Eğitim Dergisi**. Yıl: 11, S: 90, 1986.
- Bucak, Esergül Balcı. **Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Siyasî Parti Ödülleri**. Ankara: Adım Yayıncılık, 1993.
- Bursalıoğlu, Ziya. **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**. Altıncı Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1982.
- Büyükkaragöz, Savaş. **Demokrasi Eğitimi**. Ankara:Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1990.
- _____. "Demokratik Eğitim ve Okul", **Demokrasi Gündemi**. Sayı: 19, 1994/III.
- Büyükkaragöz, Savaş ve Cuma Çivi. **Genel Öğretim Yöntemleri**. Konya: Atlas Kitabevi,1991.
- Cangelosi, James. S. **Classroom Management Strategies**. s. 88. Longman Inc. Newyork, 1988. Hüseyin Başar. **Sınıf Yönetimi**. Ankara: Pegem Yayınları, 1994, s. 66' daki alıntı.
- Çiğdem, Ahmet. "Eğitim, Toplum ve Birey", **Milli Eğitim**. Sayı: 92, Aralık: 1989.
- Demirel, Özcan. **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: 1993.

- Demirtaş, Abdullah. "Okullarda Ders Dışı Eğitici Çalışmaların Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimindeki Rolü", **Çağdaş Eğitim Dergisi**.Yıl: 13, Sayı: 134, 1988.
- Dewey, John. **Democracy And Education**. Newyork: Mcmillan Company, 1955.
- Durucasu, Hasan. "Asal Bileşen Analizi ve Bir Uygulama Denemesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1991.
- Erden, Münire. **Eğitimde Program Değerlendirme**. Ankara: Pegem Yayınları, 1993.
- Ertürk, Selahattin. **Diktacı Tutum Ve Demokrasi**. Ankara: Yelkentepe Yayınları , Ankara: 1986.
- _____. **Türkiye'deki Bazı Eğitim Sorunları Üzerine Düşünceler**. Ankara: Yelkentepe Yayınları, 1986.
- _____. **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Yelkentepe Yayınları, 1982.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden. **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara: Repa Eğitim Yayınları, 1991.
- Gömleksiz, Müfit. "Demokratik Sınıf Ortamı Açısından Öğretim Elemanı ve Öğrenci Davranışlarının Değerlendirilmesi", **Eğitim Bilimleri Ulusal Kongresi Bildiriler I, Eğitim Teknolojisi**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1993.
- Gözütok, F. Dilek. **Öğretmenlerin Demokratik Tutumları**. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1995.
- Gülmez, Mesut. **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi (Uluslararası Belgeler ve Türkiye)**. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1994.
- Güçlüol, Kemal. "TED XIII. Eğitim Toplantısı Açış Konuşması", **Demokrasi İçin Eğitim**. Ankara: TED Yayınları, 1989.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. **Öğretim İlke ve Yöntemleri (Eğitim Programları ve Öğretim)**. Üçüncü Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1994.
- İnan, M.Rauf. **Dünyada, Türklerde ve İslâmda İnsan Hakları Eğitim ve Kültür Çocuk Hakları**. Ankara: 1970.
- Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar/İlkeler/Teknikler**. Ankara: Taş Kitapçılık, 1982.
- Karagözoğlu, Süleyman. **İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi**. İkinci Baskı. Ankara: 1966.

- Kısakürek, Mehmet Ali. "Eğitim Programlarının Geliştirilmesinde Uygulanan Teknikler", **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: 5, No: 1-2, 1972.
- Kısakürek, Mehmet Ali. **Sınıf Atmosferinin Öğrenci Başarısına Etkisi (Eğitim Fakülteleri Üzerine Bir Araştırma)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1985.
- Kongar, Emre. **Demokrasi ve Kültür**. Ankara: Remzi Kitabevi, 1991.
- Milli Eğitim Bakanlığı. **Milli Eğitim Temel Kanunu (1739 Sayılı Kanun)**. Haziran: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973.
- _____. **İlköğretim ve Eğitim Kanunu (222 Sayılı Kanun)**. Ocak: 1961.
- _____. İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. **Resmi Gazete**. 21166; 9 Mart 1992.
- _____. **İlköğretim Kurumları Fen Bilgisi Dersi Öğretim Programları**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992.
- _____. **IV. Milli Eğitim Şûrası**. Tıpkı Basım. 1949.
- _____. Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği. **Tebliğler Dergisi**. 2140:1993.
- _____. **1968 İlkokul Programı**. İstanbul: Kocaelik Yayınları, 1991.
- Oğuzkan, Ferhan. **Öğretmenliğin Üç Yönü**. Dördüncü Basım. Ankara: 1980.
- Oliva, F Peter. **Deweloping The Curriculum**. Second Ed. Boston: Scot, Foresman and Company, 1988.
- Özbudun, Ergun. "Tarihsel Gelişim İçinde Demokrasi ve Eğitim", **Demokrasi İçin Eğitim**. (XIII. Eğitim Toplantısı), 1989.
- Öztürk, Hüseyin. **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: İnkılâp ve Aka Yayınları 1978.
- Sartori, Giovanni. **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**. Çevirenler: Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993.
- Sağlamer, Emin. **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. İkinci Baskı. Ankara: 1983.
- Senemoğlu, Nuray. "Sınıf İçi Öğretmen Davranışları Üzerine Bir Araştırma", **Eğitim ve Bilim**. Cilt: 11, Sayı: 64, 1987.
- Şişman, Mehmet. **Örgüt Kültürü (Eskişehir İl Merkezindeki Okullarda Bir Araştırma)**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1994.
- Stiles, Lindley and Dorsey. **Mathie F. Democratic Teaching in Secondary School**. Chicago-Pennsylvania. Newyork: J. B. Lipinocott Company, 1050. Savaş Büyükkaragöz. **Demokrasi Eğitimi**. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1990, s. 159' daki alıntı.

- Tandoğan, Mahmut. "Eğitim Programlarında İçerik Çeşitleri ve İçeriğin Seçiminde Ölçütler", **Çağdaş Eğitim Dergisi**. Yıl: 10, Sayı: 96, Ankara: Rehber Yayınları, 1985.
- Tanilli Server. **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?** Altıncı Basım. İstanbul: 1992.
- Tezcan, Mahmut. **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: 1994.
- Türk Demokrasi Vakfı. **Demokrasi Nedir?**. Ankara: 1992.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**. 1982.
- Ulusavaş, Mualla. "İnsan Hakları ve Eğitim", **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: 6, Sayı: 1, 1991.
- Üstünoğlu, Ülkü. **Okul Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Yöntemleriyle Yetiştirilmesine Yönelik Program Modeli**. Eskişehir: 1987.
- Varış, Fatma. **Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler"**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 75, 1978.
- _____. (Editör). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1991.